

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele

Kód oboru: 7506R029

Název bakalářské práce:

DYSLÁLIE U DĚTÍ ŠKOLNÍHO VĚKU

DYSLALIA BY SCHOOL-AGED CHILDREN

Autor:

Lenka Nováková

Markvartice 221

471 25 Jablonné v Podještědí

Podpis autora: _____

Vedoucí práce: *Mgr. Eva Kubešová*

Počet:

stran	obrázků	tabulek	grafů	zdrojů	příloh
68	0	4	18	17	2 + 1 CD

CD obsahuje **celé** znění bakalářské práce.

V Jablonném v Podještědí dne: 26. 4. 2006

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom(a) povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Jablonném v Podještědí dne: 26. 4. 2006

Podpis:

Poděkování

Děkuji vedoucí práce paní Mgr. Evě Kubešové za trpělivost, ochotu, cenné rady a kritické, ale konstruktivní připomínky.

Děkuji učitelkám mateřských škol paní Aleně Levinské a paní Bohumile Šimonové za kladnou spolupráci při vyplňování dotazníků.

Děkuji svému manželovi a svým dětem za trpělivost a emoční podporu.

Název BP: **Dyslalie u dětí školního věku**

Název BP: **Dyslalia by school-aged children**

Jméno a příjmení autora: **Lenka Nováková**

Akademický rok odevzdání BP: **2005/2006**

Vedoucí BP: **Mgr. Eva Kubešová**

Resumé

Bakalářská práce se zabývala problematikou dyslalie. Jejím cílem byla analýza příčin dyslalie a zjištění frekvence výskytu vadně vyslovovaných hlásek u dětí mladšího školního věku. Bylo pozorováno celkem 54 dětí. Práci tvořily dvě stěžejní oblasti. Jednalo se o část teoretickou, která pomocí zpracování literárních pramenů popisovala a objasňovala problematiku dyslalie. Praktická část zjišťovala pomocí dotazníku a orientačního logopedického vyšetření příčiny a rozsah dyslalie u dětí školního věku. Získaná data byla zpracována do tabulek a grafů. Výsledky získané jejich vyhodnocením byly porovnávány a na jejich základě byla navržena prevence a nápravná opatření.

Klíčová slova

Dotazník, dyslalie, komunikační schopnost, logopedie, logopedická péče, logopedická prevence, logopedické principy a metody, narušená komunikační schopnost, navrhovaná opatření, orientační logopedické vyšetření, popis vzorku a průzkumu, předpoklady, závěr.

Summary

The bachelor`s work dealt with the problems of dyslalia. Its aim was to analyse causes of dyslalia and to find out the frequency of occurrence of defectively pronounced sounds by the younger pupils. The number of children observed was 54. The work was composed of two main fields. The theoretical part described and explained the problems of dyslalia by reference to the source-books. The practical part identified the causes and range of pupil`s dyslalia by means of a questionnaire and speech identification investigation. The data gained was compiled into summary sheets and graphs. The results, obtained by their interpretation, were compared and the preventative and corrective steps were proposed on their basis.

OBSAH

1 ÚVOD.....	str. 8
2 TEORETICKÁ ČÁST.....	str. 10
2.1 Řeč.....	str. 10
2.1.1 Podmínky správného vývoje řeči.....	str. 11
2.1.2 Etapy vývoje komunikačních schopností	str. 13
2.1.3 Prevence poruch komunikačních schopností podle D. Kutálkové	str. 15
2.1.4 Příčiny poruch komunikačních schopností.....	str. 16
2.1.5 Poruchy komunikačních schopností.....	str. 18
2.2 Dyslalie	str. 19
2.2.1 Vymezení pojmu.....	str. 19
2.2.2 Příčiny dyslalie	str. 19
2.2.3 Klasifikace dyslalie	str. 20
2.2.4 Správná a vadná výslovnost jednotlivých hlásek.....	str. 22
2.3 Diagnostika dyslalie.....	str. 27
2.3.1 Průběh diagnostiky.....	str. 27
2.3.2 Cíle diagnostiky.....	str. 28
2.4 Orientační logopedické vyšetření.....	str. 29
2.5 Logopedická péče u dyslalie.....	str. 32
2.5.1 Zásady odstraňování dyslalie.....	str. 32
2.5.2 Průběh odstraňování dyslalie.....	str. 33
2.5.3 Logopedické principy.....	str. 34
2.5.4 Logopedické metody podle Dany Kutálkové (1999).....	str. 34
3 PRAKTICKÁ ČÁST.....	str. 36
3.1 Cíl praktické části.....	str. 36
3.2 Popis výběrového vzorku a popis průzkumu.....	str. 36
3.3 Použité metody.....	str. 39
3.3.1 Dotazník.....	str. 39
3.3.2 Orientační logopedické vyšetření.....	str. 39
3.4 Stanovení předpokladů.....	str. 41
3.5 Získaná data a jejich interpretace.....	str. 42
3.6 Shrnutí výsledků praktické činnosti.....	str. 51
4 ZÁVĚR.....	str. 53

5	NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ.....	str. 56
5.1	Zásady prevence a pedagogický přístup.....	str. 56
5.2	Logopedická prevence v předškolním a mladším školním věku	str. 57
5.3	Nápravná cvičení.....	str. 58
5.4	Navrhovaná opatření pro učitelky mateřských i základních škol.....	str. 64
5.5	Navrhovaná opatření pro rodiče.....	str. 65
6	SEZNAM POUŽITÝCH ODBORNÝCH ZDROJŮ.....	str. 66
7	SEZNAM PŘÍLOH.....	str. 68
8	PŘÍLOHY	

1 ÚVOD

„To, čím se liší člověk od zvířat, jest rozum a řeč. To prvé má pro svou vlastní potřebu, to druhé pro bližní, proto má o oboje stejně pečovat, aby měl jak mysl, tak z mysli pocházející hnutí údů, tedy i jazyk co nejvybroušenější.“

(Jan Amos Komenský, Informatorium školy mateřské)

Už ve středověku kdosi dokázal uvažovat o jednotě řeči a myšlení. Neměli bychom ji ani dnes brát na lehkou váhu. Měli bychom se proto bránit stejnosti a chudosti dnešního vyjadřování a dbát na „jazyk co nejvybroušenější“. A máme-li mít úspěch, musíme začít už u malých dětí (hned poté, co jsme zapracovali na sobě).“

(Kutálková, 1999, s. 11)

Veškerá výchova má nejtrvalejší výsledky, začíná-li se od nejtělejšího věku dítěte. V té době lze výhodně navozovat, právě pro značnou tvárlihost nervové duševních funkcí, ve vyvíjející se řeči správné mluvní vzorce mateřštiny. Kromě toho je možné právě v útlém věku předcházet poruchám řeči a případné vady řeči výchovou ovlivňovat a překonávat.

(volně podle Sováka, 1984)

Jako učitelka 1. stupně základní školy si všímám, že přibývá dětí s neobratným vyjadřováním, nedostatečnou slovní zásobou a špatnou výslovností. Výzkumy ukazují, že ještě 40 % dětí prvních a druhých tříd základních škol má dyslalicickou řeč, i když požadavkem školy je, aby děti do prvních tříd nastupovaly se správnou výslovností hlásek (Havlisová, 1995, s. 13). Tento požadavek je oprávněný, protože vadná výslovnost se promítá do čtení a později i do psaní. Jak si dítě při psaní hlásku vysloví, tak ji i napíše. Velké problémy jsou hlavně se sykavkami. Jak uvádí Vyšejn (1991, s. 43) až 50,4 % dětí má problémy.

Všechny tyto problémy byly inspirací k zamyšlení se nad touto problematikou. Proto se bakalářská práce týká průzkumu dyslalických vad u dětí mladšího školního věku. Průzkum byl prováděn na malém vzorku dětí, přesněji na vzorku 54 dětí, který vzešel z 90 dětí prvních a druhých tříd základní školy v Jablonném v Podještědí.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Řeč

Řeč je specificky lidská vlastnost. Řečí člověk sděluje své pocity, přání a myšlenky druhým lidem. Vnímá také, co jiní říkají. Řeč je schopnost užívat sdělovacích prostředků. Můžeme se vyjadřovat různým způsobem, řečí mluvenou, řečí psanou nebo řečí posunkovou. Řeč jako jev individuální je vlastní všem lidem. Řeč slouží mezilidské komunikaci. Jde tu nejen o vlastní mluvení, ale i o přijímání, tj. o vnímání a zároveň o snahu pochopit to, co říká někdo jiný. Jde tedy o vzájemné sdělování, o sdělovací proces. Jeho vyšším stupněm je proces dorozumívací. Lidé si totiž mohou sdělovat, aniž by se vzájemně dorozuměli.

Úspěšnost v komunikaci závisí do značné míry i na úrovni řečového projevu. Řeč není člověku dána, musí se jí učit. Každý novorozenec si na svět přináší vrozenou dispozici naučit se mluvit. Již od nejútlejšího dětství by se měl mateřský jazyk rozvíjet a obohacovat. Rozvíjením řeči se vytvářejí předpoklady pro abstraktní až logické myšlení pro vědu a umění, a v neposlední řadě i pro sociální vztahy a mravní hodnoty. V tomto smyslu výchova řeči je základnou pro výchovu a rozvíjení osobnosti v nejvyšších lidských kvalitách. Toto zajišťuje především rodina. Dítě by mělo slyšet řeč srozumitelnou, citově bohatou i správně vyslovovanou. Jde o výchovu správné řeči a tím o snahu předcházet či zabránit jakýmkoliv vadám a poruchám v řeči, tedy ve sdělovacích schopnostech.

(volně podle M. Sováka, 1974)

2.1.1 Podmínky správného vývoje řeči

*„Když narodí se maličký
dar vidění má pod víčky
dar slyšení má v něžném oušku
dar doteku má v prstíčkách
dar chuti pozná v prvním doušku
dar vůně v jarních kytičkách.
Maminko, ty k těm darům v krátku
dar řeči přidáš nemluvnátku.“*

František Hrubín

Vývoj řeči – to jsou slova, pod kterými si každý může představit něco jiného – jeden postupný vývoj schopnosti mluvit u malého dítěte, druhý třeba vývoj této schopnosti u člověka jako živočišného druhu v průběhu mnoha tisíciletí., někdo další se zase bude domnívat, že může jít o cílené vylepšování vyjadřovacích schopností.

Řeč není člověku dána, musí se jí učit. Dispozice, které jsou člověku vrozeny mohou být rozvinuty pouze za určitých fyziologických, psychologických a sociálních podmínek.

Vnitřní podmínky vývoje řeči

Řeč se vyvíjí na dědičném základě, ale zároveň ji ovlivňují další aspekty. Je to stav smyslových orgánů, hlavně sluchu. Sluchové vady negativně ovlivňují vývoj řeči a mohou se projevovat různými poruchami chování, mohou se dokonce zaměnit s mentální retardací. Čím je dítě menší, tím je obtížnější zjistit stav jeho sluchu. U malých dětí se zkouší sluch na základě reflexů nepodmíněných a podmíněných. Dítě neslyšící nebo těžce nedoslýchavé nereaguje na obvyklé zvukové podněty. Proto se řeč u osob nedoslýchavých, či neslyšících vyvíjí jako zvukově i obsahově nedokonalá, nebo se vůbec nevyvine.

Zrak, jako další smyslový orgán plní funkci pozorování mluvčího člověka, zejména v oblasti mluvidel, ale i celkového výrazu. Nedostatky ve zrakovém vnímání mohou způsobit jen přechodné opoždění vývoje. Když nemá dítě dostatek příležitosti cvičit zrakovou pozornost, postřeh, pak si obvykle málo všímá pohybů rtů a jazyka u hlásek, které lze snadno identifikovat zrakem a kde tato informace významně doplňuje celkový obraz hlásky. I rozvoj této schopnosti je závislý nejen na kvalitě vnímání, ale zejména na akci, která musí následovat.

Pro správné odezírání je důležitý stav artikulačních orgánů. Jinak se rozvíjí řeč u dítěte se zdravým artikulačním ústrojím, jinak při rozštěpech, nebo při vadném skusu. V tomto případě napomáhají odborní lékaři.

Také zralost a stav nervové soustavy podmiňují správné zvládnutí jazyka a řeči. Proto u dětí s nižším intelektem se většinou řeč nerozvíjí a mívají vady výslovnosti.

Vnější podmínky vývoje řeči

Jako každý organismus je i člověk spjat se svým prostředím, v němž žije. Jde o vzájemné přizpůsobení neboli adaptaci. Dítě již od nejranějšího vývoje vydává hlas a experimentuje s mluvidly. Prvotní hlasové projevy a posléze „zvuky“ nejdříve na podkladě pudového konání a později na podkladě tendence k napodobování přizpůsobuje slyšenému a viděnému. Od samých začátků vývoje řeči se učí vyslovovat. Jedná se o pozvolný přechod od neartikulovaných zvuků přes zvuky k fonémům mateřského jazyka. Dítě vyrůstá v mluvícím prostředí a pouze v mluvícím prostředí se může naučit mluvit. Kromě vlastních zvuků slyší též mluvu svého okolí, vidí tváře lidí i pohyby úst. Napodobuje viděné a slyšené komunikační vzory. V tomto směru má nezastupitelnou úlohu právě jeho rodina.

(volně podle B. Krahulcové, 2003)

Rodina by měla poskytovat především zvukově správné podněty. Záleží také na typu výchovy, jak je dítě vedeno. Není dobrá volná výchova (nedostatek informací), která vede k deprivaci, ale ani autoritativní výchova (nadbytek informací), která může dítě do určité míry neurotizovat, a to přestane mluvit částečně, nebo úplně.

Problém je také v nadbytku zrakových informací, tedy ve vysedávání u televizního přijímače. Tím se omezuje mezilidská komunikace. Podle výzkumů z poslední doby děti, které vysedávají u televize či počítače, ztrácejí schopnost analytického myšlení. Je jim bližší obrazový materiál, než čtení a slovní komunikace. Rodiče by měli mít na paměti, že „ve zdravém těle a zdravém duchu“ jsou i optimální podmínky pro žádoucí vývoj lidské řeči.

(volně podle M. Sováka, 1986, J. Vyštejna, 1986)

2.1.2 Etapy vývoje komunikačních schopností

Jazyk může být podle Howarda Gardnera používán čtyřmi způsoby, jak ho uvádí N. Laniado (2004, s. 48):

1. *k předávání sdělení;*
2. *k zapamatování skutečností a událostí;*
3. *k sdělování poznatků ostatním;*
4. *k uvažování o tom, jak myslíme, neboli jako metajazyk.*

Zatímco se první tři formy užití jazyka mohou vyskytovat i u zvířat, metajazyk je dosud považován za výhradní vlastnictví člověka.

Když dítě učíme ovládnout jazyk, poskytujeme mu nástroj, bez něhož by nemohlo dosáhnout nejvyšších stupňů abstrakce.

Etapy vývoje řeči:

1. 0 – 2 měsíce věku dítěte – **křik, výkřiky** (reflex, později nástroj vůle);
2. 2 – 4 měsíce věku dítěte – **broukání** (pudová hra s mluvidly);
3. 4 – 9 měsíců věku dítěte – **žvatlání** (reakce na okolí) – pokud v tomto období dítě přestává žvatlat a nereaguje na běžné slovní výzvy, je třeba ověřit, zda nejde o poruchu sluchu;
4. 1. rok věku dítěte - **začíná období mluvení (citoslovce a slova zvukomalebná);**

- slovník obsahuje čtyři až pět výrazů;
  - mezi 18 a 24 měsíci děti zvládnou zhruba padesát slov;
5. 2. – 3. rok věku dítěte – **jednoduché věty** (pokud se ale řeč dítěte do tří let nerozvíjí dostatečně, slovní zásoba se nerozšiřuje, nebo pokud dítě nejeví zájem o mluvní kontakt, je už třeba ověřit, zda jde jen o prodloužené období tzv. počáteční nemluvnosti, nebo zda má nedostatečný rozvoj řeči jinou příčinu);
    - mohou vzniknout komplikace vývoje řeči - tzv. nosní mandle, nebo závažná porucha řeči – koktavost;
  6. 3. – 4. rok věku dítěte – **období otázek** („co je to?“ a „proč?“);
  7. po 4. roce věku dítěte – **slovní zásoba se spontánně zvětšuje**, rozšiřuje se oblast zájmů, ustaluje se výslovnost řady hlásek (kromě hlásek L, R, Ř); slovník obsahuje zhruba deset tisíc slov;
  8. po 5. roce věku dítěte – **upevňují se základní vyjadřovací návyky**.
(volně podle D. Kutálkové, 1992, N. Laniado, 2004)

Než se dítě naučí používat nějaké slovo, musí projít třemi fázemi:

1. nejdříve je rozezná, když je někdo vysloví;
2. pak je vysloví, když uvidí odpovídající předmět;
3. nakonec si na ně samo vzpomene, i když předmět nevidí.

Pravidla, jak dítěti usnadnit ovládnutí jazyka:

1. neodměňovat za mlčení;
2. vysvětlovat význam slov na příkladu;
3. jmenovat předmět nebo objekt, který není na očích;
4. pojmenovávat každodenní činnosti;
5. společně si „číst“ knihu.

Rady k obohacení slovní zásoby:

1. od tří let věku dítěte přestat mluvit infantilně;
2. neopravovat dítě před lidmi;
3. naučit se mu naslouchat a nepřerušovat ho;
4. nezapomínat na skutečný význam slov;
5. umožňovat dítěti pochopit, jaké city probouzí v ostatních;
6. snažit se omezovat užívání neslušných slov.

(volně podle N. Laniado, 2004)

2.1.3 Prevence poruch komunikačních schopností podle D. Kutálkové (2005)

Období do jednoho roku věku dítěte:

- silný oboustranný citový vztah, citová odezva na dětské zvukové projevy;
- dostatečné množství příležitostí slyšet lidský hlas (tzv. mluvní vzor);
- správný tělesný rozvoj – není náhoda, že přibývajících hlasových projevů se objevují souběžně s přibývajícím obratností tělesnou;
- dítě si zvyká na melodii mateřského jazyka, na hláskový systém; buduje se základ pasivní slovní zásoby.

Období mezi prvním a třetím rokem:

- rozvoj slovní zásoby a samostatného vyjadřování – dodržovat základní postup: (seznámení s novým slovem; ověřit, zda dítě slovu rozumí; zkusit, zda dítě umí slovo říct);
- rozvoj výslovnosti: dbát na obratnost mluvidel; dbát na přesnost sluchového vnímání; (nepřesnost neopravujeme, ale nabídneme správnou podobu zvuku slova);
- maximálně se snažíme dítěti usnadňovat vyjadřování, vycházíme vstříc dětské touze po mluvním kontaktu.

Období mezi třetím a pátým rokem:

- samostatnost vyjadřování (vyprávění krátké pohádky za pomoci dospělého);
- bohatost aktivní slovní zásoby (snažíme se o jednoduchý popis obrázku).

Období posledního roku před školou a nástupem do 1. třídy klademe hlavní důraz na:

- samostatné, pohotové vyjadřování;
- na podporu logického myšlení, vyhledávání souvislostí mezi poznatky, stručné charakteristiky předmětů nebo jevů
- pokud není dosud výslovnost zcela v pořádku, je třeba zahájit logopedickou péči.

2.1.4 Příčiny poruch komunikačních schopností

„Poruchy výslovnosti mají celou řadu příčin, závažnost jednotlivých případů je různá, i když na první pohled vypadají příznaky stejně.“

(Kutálková, 2005, s. 46)

Může jít z časového hlediska o příčinu:

- prenatalní (před narozením, v období vývoje plodu)
- perinatální (porodní poškození)
- postnatální (po narození)

Přehled jednotlivých příčin:

1. Dědičnost:

- Porucha řeči se vyskytovala u některého z předků (velmi často u otce). Jde o tzv. nespecifickou dědičnost, tj. ne o zdědění rotacismu, ale o zdědění artikulační neobratnosti, případně snížené schopnosti fonematické diferenciaci nebo o případy vrozené řečové slabosti, které potom způsobují vadnou výslovnost.

2. Negativní vlivy prostředí:

- zanedbávání výchovy;
- vliv nesprávného řečového vzoru;
- napodobování nebo dlouhé tolerování mazlivé, nesprávné výslovnosti;

- výchovné chyby - rodič nerozumí (nevěnuje se) pokusům dítěte o kontakt;
- neustálé opravování nesprávné výslovnosti;
- snaha rodičů o dokonalé dítě (nepřiměřenost úsilí);
- citová deprivace;
- málo mluvních popudů;
- nadužívání masmédií;
- počítače.

3. Nedonošené, předčasně narozené děti:

- jsou celkově nezralé, slabé;
- může se objevit opožděná a chudá řeč.

4. Slabý typ nervové soustavy:

- pomaleji se vytvářejí podmíněné reflexy;
- pomaleji se vytvářejí mluvní reflexy.

5. Lehká mozková dysfunkce:

- nedokáží se soustředit na řeč.

6. Narušené sluchové nebo zrakové vnímání:

- narušené komunikační schopnosti;
- nemožnost odezírání pohybů artikulačních orgánů.

7. Anomálie řečových orgánů:

- defekty chrupu, skusu;
- přirostlá uzdička;
- rozštěp.

2.1.5 Poruchy komunikačních schopností

1. Vývojová nemluvnost:

- fyziologická nemluvnost;
- prodloužená fyziologická nemluvnost;
- opožděný vývoj řeči;
- vývojová dysfázie.

2. Afázie.

3. Neurotické poruchy řeči:

- mutismus;
- surdomutismus.

4. Poruchy zvuku řeči:

- zavřená huhňavost;
- otevřená huhňavost;
- palatolalie.

5. Poruchy plynulosti řeči:

- koktavost;
- breptavost.

6. Poruchy artikulace:

- dyslalie;
- dysartrie.

7. Poruchy grafické podoby řeči:

- dyslexie;
- dysgrafie;
- dysortografie;
- dyskalkulie;
- dyspinxie.

8. Poruchy hlasu:

- dystonie;
- afonie.

2.2 Dyslalie

2.2.1 Vymezení pojmu

„Patlavostí neboli dyslálií nazýváme vadnou výslovnost jedné nebo několika hlásek mateřského jazyka, přičemž výslovnost ostatních hlásek je správná.

Poruchy nebo vady výslovnosti jsou fenoménem vývojovým, tj. vznikajícím v průběhu vývoje řeči. Ve vývoji výslovnosti rozlišujeme zcela přirozené odchylky v přesnosti realizace hlásek, které označujeme jako tzv. fyziologickou „patlavost“ (vývojovou nesprávnou výslovnost), jež je zcela přirozená a vychází z toho, že nejružnější odchylky od slyšeného řečového vzoru jsou způsobeny akustickou nedokonalostí sluchového vnímání řeči jiných i sebe sama a motorickou neobratností mluvidel dítěte. Nesprávná výslovnost jako zcela přirozený vývojový jev jistě neustálené nebo nepřesné výslovnosti může přetrvávat do konce pátého roku.

Vývoj výslovnosti neprobíhá u všech dětí stejně rychle; jsou děti, které mají kolem tří let řeč po stránce formální již zcela hotovou, jiné naopak mají potíže s výslovností některých hlásek ještě v pátém, šestém roce. I když vývoj formální, zvukové stránky řeči se dokončuje až kolem sedmi let, přesto je žádoucí, aby dítě již při vstupu do školy mělo řeč v tomto ohledu zcela vyzrálou. Existují určitá věková omezení, kdy základní rozvoj řeči a správná výslovnost by měla být ukončena. Jako vadu výslovnosti označujeme odchylky výslovnosti, které přetrvávají období, kdy již dochází k ustálení výslovnosti; to bývá asi kolem sedmého roku. Vadnou výslovnost jedné nebo více hlásek mateřského jazyka nazýváme dyslalie.

2.2.2 Příčiny dyslalie

1. Nesprávné mluvní vzory v prostředí dítěte - vady výslovnosti rodičů, též jejich mazlivě znetvořená výslovnost, dále vady výslovnosti sourozenců,

kamarádů a spolužáků. Nesprávný vzor výslovnosti se uplatňuje tím více, čím více je dítě na jeho nositele fixováno, především citově.

2. Vady sluchu – ty se uplatňují podle druhu a stupně. Poruchy schopnosti analyzovat a diferencovat jednoduché fonémy a odlišovat správné od zvukově nesprávných, při poruše fonematického sluchu.
3. Nedostatek citového přízvuku – děti bez nedostatku citu mluví většinou později, ale i hůře.
4. Poruchy v centrální nervové soustavě různého druhu – výslovnost oligofrenních dětí bývá většinou více porušena.
5. Motorická neobratnost a zaostalost – může být celková nebo se může týkat pouze oblasti artikulační.
6. Anomálie mluvních orgánů – orgánové změny mluvidel, jako např. rozštěp rtu, patra, defekty chrupu, vady skusu, přirostlý jazyk apod. V těchto případech je nutno napřed zlepšit anatomické uzpůsobení.
7. Nesprávný postoj okolí, hlavně rodičů k vývoji výslovnosti a řeči vůbec. Za nesprávný postoj je považováno neustálé kárání, dokonce i trestání dítěte za jeho nesprávnou výslovnost. To vede k neurotizaci dítěte.

(volně podle J. Vyštejna, 1986)

2.2.3 Klasifikace dyslalie

Z vývojového hlediska:

- a) fyziologická dyslalie – nesprávná řeč do pátého roku věku dítěte;
- b) prodloužená fyziologická dyslalie – nesprávná výslovnost přetrvává do sedmi let věku dítěte;
- c) pravá dyslalie – přetrvávající neupravená řeč přes sedmý rok věku dítěte.

Z kontextuálního hlediska:

- a) hlásková (dítě neumí správně vyslovit izolovanou hlásku);
- b) kontextová – slabiková, slovní (izolované hlásky tvoří dítě správně, vadné je tvoření ve slabikách nebo slovech).

Hlásková dyslalie má tři formy:

- dítě hlásku vůbec netvoří, což nazýváme mogilálií (např. místo ruka říká uka, guma – uma); po čtvrtém roce se značí předponou mogi- a odchýlně tvořená hláska s příponou –izmus (např. mogirotacizmus);
- dítě hlásku nahrazuje jinou hláskou, to nazýváme paralálií (např. místo koruna říká koluna, cape – tape...); po čtvrtém roce předpona para- a odchýlně tvořená hláska s příponou –izmus (např. pararotacizmus);
- hláska je sice vytvářena, ale nesprávně, patologicky, v jiném artikulačním místě - takto tvořená hláska je pak zvukově deformována a je v rozporu s normou daného jazyka; podobný způsob tvoření označujeme připojením přípony –ismus k řeckému názvu hlásky (např. rotacizmus, sigmatizmus apod.).

Z etiologického hlediska:

- a) orgánová (organická) dyslalie - jako důsledek poruch sluchu, vad mluvidel apod. je podmíněná etiologickými faktory:
  - akustická - při vadách sluchu;
  - labiální – při defektu rtu;
  - dentální – při defektu zubů;
  - palatální – při anomálii patra;
  - lingvální – při anomálii jazyka;
  - nazální – při narušení nazality (nosovosti);
- b) funkční (funkcionální) dyslalie – odchýlná výslovnost bez patologicko-anatomického podkladu, je nejčastěji způsobena patologickou artikulační dynamikou.

Třídění podle stupně:

- a) dyslalie levis (simplex) – jednoduchá porucha nebo vada výslovnosti jedné nebo několika málo hlásek; není narušena srozumitelnost řeči; v případě že se jedná o poruchu nebo vadu hlásek artikulačně podobných, tvořených na jednom artikulačním místě označuje se jako dyslalie monomorfní;

- b) dyslalie gravis (multiplex) – těžká vada výslovnosti, kdy je postižena artikulace většího počtu hlásek; je narušena srozumitelnost řeči; v případě že je narušena výslovnost hlásek více artikulačních míst označuje se tato porucha nebo vada jako dyslalie polymorfní;
- c) dyslalie univerzalis (tetizmus) – prakticky všechny hlásky jsou vyslovovány vadně, řeč je nesrozumitelná.

Dělení dyslalie na:

- a) konstantní – hláska je vždy tvořena vadně;
- b) nekonstantní – hláska není vždy tvořena vadně, v některých spojeních je tvořena správně;
- c) nekonsekventní – hláska je tvořena vadně a vždy jiným způsobem.

2.2.4 Správná a vadná výslovnost jednotlivých hlásek

Vývoj správné výslovnosti hlásek

1. samohlásky (vokály);
2. souhlásky (konsonanty) :
  - norma 3 – 4 roky věku dítěte: P, B, M, T, D, N, K, G, J, CH, H;
  - norma 4 – 5 let věku dítěte: V, F, Ď, Ť, Ň;
  - norma 5 – 6 let věku dítěte: L, C, S, Z, Č, Š, Ž, R, Ř.

Samohlásky (vokály)

Při vytváření samohlásek se v ústech výdechovému proudu nestaví do cesty žádná překážka. Rozdíl mezi jednotlivými samohláskami je dán čelistním úhlem – jeho velikostí, postavením rtů a polohou jazyka.

Vady: Pro poměrnou snadnost vytváření samohlásek jsou jejich vady vzácné. Většinou se jedná o záměnu jedné samohlásky za druhou (*e* za *a*).

Souhlásky (konsonanty)

Při popisu artikulačních charakteristik fyziologického tvoření jednotlivých hlásek vycházíme z místa jejich tvoření, tj. postupujeme podle jednotlivých artikulačních okrsků.

Patlavost jednotlivých souhlásek bez rozdílu způsobů jejich vadného tvoření souhrnně označujeme řeckým názvem hlásky s připojením přípony **–ismus**, připojením předpony **–para** nebo **–mogi**.

Souhlásky 1. artikulačního okrsku:

retné: B, P, M

Při artikulaci těchto souhlásek vytvářejí oba rty sevřením závěr, který je vzdušným proudem – explozí náhle zrušen. Při artikulaci hlásky „m“ vzniká ještě nosní rezonance. Jazyk leží v klidové poloze na spodině úst.

P - neznělá, B - znělá, M - znělá, nosní.

Vady: Jsou poměrně vzácné, většinou se jedná o záměnu znělého „b“ za neznělé „p“.

retozubé: F, V

Přiblížením spodního rtu k horním řezákům se vytvoří nepatrná úžina a vzduch jí unikající vytváří charakteristický zvuk. Jazyk je v neutrálním postavení.

F - neznělá, V - znělá.

Vady: Vyskytují se zřídka, většinou je nahrazováno znělé „v“ neznělým „f“ nebo jsou obě hlásky vynechávány.

Souhlásky 2. artikulačního okrsku:

dásňové: T, D, N

Jazyk přitisknutý na dásně za horními řezáky vytváří závěr spolu se závěrem patrohltanovým. Uvolněním závěrů vzniká exploze. U souhlásky „n“ vzniká nosní rezonance.

T - neznělá, D - znělá, N - znělá, nosní.

Vady: Za patologii považujeme buď jejich interdentalní vytváření nebo jejich tvoření zadní částí hřbetu jazyka na rozhraní tvrdého a měkkého patra za současné rezonance.

S, Z, C (SYKAVKY OSTRÉ)

Retní štěrbina je do úsměvu, hrot jazyka se opírá o zadní plochy dolních řezáků, přední část jazyka vytváří ve svém středu úžinu za horními řezáky. Boční okraje jazyka se zvednou. Vzdušný proud tvoří ostrý zvuk, u hlásky „z“ zní hlas (úžinové). U hlásky „c“ tvoří hřbet jazyka lehký závěr (polozávěrová).

S - neznělá, Z - znělá, C - neznělá.

Š, Ž, Č (SYKAVKY TUPÉ)

Hrot jazyka se posunuje mírně vzad a současně vzhůru, čímž vytváří s alveolárním výběžkem úžinu. Při „č“ je tvořen lehký závěr. Rty se posunují trubicovitě vpřed, výdechový proud tvoří šum.

Š - neznělá, Ž - znělá, Č - neznělá.

Vady: Souhrnně je nazýváme šišlavost (sigmatismus). Sykavky jsou často nahrazovány jedna za druhou, např. „c“ za „s“. Vlastní deformace je velmi pestrá. Jejich vadná výslovnost působí nejhůře ze všech vad.

L

Jazyk se opírá o alveolární výstupek, okraje ponechávají po stranách volné průchody. Výdechový proud uniká bočně.

L – znělá.

Vady: Bývá často vynecháváno nebo zaměňováno (*u*). Za deformaci hlásky považujeme „l“ tvořené bočními pohyby dolní čelisti, při vyhazování jazyka z úst.

R

Okraje jazyka jsou přitisknuty k patru, hrot jazyka je volný a rozkmitáván výdechovým proudem.

R - znělá.

Vady: Pro náročné tvoření jsou velmi časté, vyskytují se ve všech třech formách: mogilálické, paralálické, deformované.

Ř

Podobné tvoření jako u hlásky „r“. Jazyk více posunutý dopředu a konec více napjatý. Výdechový proud je silnější. Je to typicky česká hláska.

Ř - znělá.

Vady: Nejčastěji se vyskytuje paralálie.

Souhlásky 3. artikulačního okrsku:

tvrdopatrové: *Ť, Ď, Ň*

Nepatrný čelistní úhel, jazyk se opírá o vnitřní stranu dolních řezáků a jeho hřbet vytváří pevný závěr na tvrdém patře. U souhlásky „*ň*“ vzniká nosní rezonance.

Ť – neznělá, Ď – znělá, Ň – znělá, nosní.

Vady: Časté, dlouho trvá naučit se měkčit.

J

Hřbet jazyka vytváří proti tvrdému patru úžinu, boky jazyka se dotýkají klenby patra a hrot je opřen o vnitřní stranu dolních řezáků.

J – znělá.

Vady: Vzácné.

Souhlásky 4. artikulačního okrsku:

měkkopatrové: *K, G*

Přitisknutím zadní části hřbetu jazyka k měkkému patru se vytváří závěr, který je prorážen výdechovým proudem. Hrot jazyka spočívá volně v dutině ústní. Čelisti jsou mírně oddáleny.

K – neznělá, G – znělá.

Vady: Nejčastěji nahrazovány hláskami „*t*“ a „*d*“.

CH

Místo závěru se vytváří úžina.

CH – neznělá.

Vady: Nejsou časté. Nahrazování hláskami „*h*“ a „*k*“.

Souhláska 5. artikulačního okrsku:

hrtanová: H.

Znělost a úžina se tvoří v hrtanu. Jazyk je v klidovém postavení, měkké patro tvoří závěr, výdechový proud musí být silný.

H – znělá.

Vady: Mogilálie nebo paralálie, „h“ je vyslovováno nezněle jako „ch“.

(volně podle Vyšejna, 1991)

2.3 Diagnostika dyslálie

Ve vyšetřování poruch sdělovacího procesu se uplatňuje hledisko funkční a hledisko vývojové (Sovák, 1974):

- funkční - hodnotíme reakci dítěte podle síly a kvality podnětu, podle stavu centrální nervové soustavy;
- vývojové – bereme v úvahu stupeň zralosti, vývojový stupeň dítěte po stránce somatické i mentální a vývojový stupeň řeči.

Postup vyšetřování a jeho výsledky jsou závislé na interakci osoby vyšetřující a vyšetřované:

- A) osoba vyšetřující vytváří situaci, dává podněty k reakci;
- B) u vyšetřované osoby sleduje vyšetřovací postup jednotlivé složky komunikačního procesu .

Při diagnostice dyslálie je nutné postupovat jako při diagnostice všech poruch komunikačních schopností: shromáždit anamnestické údaje, provést vyšetření sluchu, jemné motoriky, motoriky mluvních orgánů, laterality.

Základní vyšetřovací jednotkou je řečová komunikace s vyšetřovanou osobou.

2.3.1 Průběh diagnostiky

1. Rekonstrukce vývoje poznávaného jedince pro aktuální stav:

- rodinná anamnéza;
- osobní anamnéza.

2. Vlastní diagnostické vyšetření dítěte vhodnými metodami. Provádíme:

- orientační vyšetření sluchu;
- orientační zkouška dýchání;
- orientační vyšetření mluvidel;
- orientační vyšetření řeči;
- orientační vyšetření motoriky;
- orientační zkouška laterality;

- orientační zkouška zrakové percepce;
  - posouzení sociálního prostředí, v němž se dítě pohybuje.
3. Zhodnocení vývoje a současného stavu.
  4. Prognóza.
  5. Konstrukce speciálního výchovného plánu.
  6. Zpráva o vyšetření.

2.3.2 Cíle diagnostiky

- zjišťujeme, zda dítě hlásku vyslovuje chybně na začátku slova, uprostřed slova, na konci slova (toto zjištění je důležité pro plánování nácviku);
- zjišťujeme fonematickou diferenciaci a úroveň motoriky řečových orgánů;
- zjišťujeme, zda jde o dyslálii hláskovou, slabikovou, slovní;
- zjišťujeme, zda jde o dyslálii monomorfní nebo polymorfní;
- zjišťujeme příčinu dyslalie.

2.4 Orientační logopedické vyšetření

Orientační logopedické vyšetření stojí na počátku práce s dítětem. Stane se podkladem pro práci, bude součástí výchovné práce v mateřské škole i v prvních ročnících základní školy.

Orientační vyšetření sluchu

Sluchové vady negativně ovlivňují vývoj řeči a mohou se projevat různými poruchami chování, mohou se dokonce zaměnit s mentální retardací. Proto je důležité, abychom si všímali u žáků kromě chování a vzdělávacích výsledků, jestli:

- se opakovaně nevyptávají na instrukci;
- nemají problémy s ostrými sykavkami;
- nápadně nepozorují ústa osob, se kterými komunikují;
- neobracejí se při rozhovoru k osobám, se kterými rozmlouvají, stále stejným uchem.

Vyšetření provádíme v tiché místnosti šeptanou řečí (na vzdálenost 6 m) a hlasitou řečí (na vzdálenost 8 – 10 m).

Fonematický sluch

Předpokladem pro zdárné vyvození správné výslovnosti je dobrý fonematický sluch, v tomto případě schopnost diferencovat rozdíly mezi nesprávným a správným zněním hlásky.

Není-li dobře vyvinut, některé hlásky splývají, dítě je slyší hodně podobně nebo dokonce stejně.

Orientační vyšetření zrakového vnímání

Zrak upevňuje sluchové vjemy. Při výchově řeči zrak kontroluje mluvidla jiných osob i vlastní, proto si u dětí musíme všimnout výkonnosti zrakového analyzátoru. Při předkládání obrázků dítěti, pozorně sledujeme, jak se na ně dívá.

Stav mluvidel

Největší podíl na řeči mají mluvidla (dutina ústní). Díky pohyblivé části (jazyk a rty) se hlas mění v jednotlivé hlásky. Proto bychom se měli přesvědčit o stavu mluvidel (zuby, jazyk, patro, čípek).

Motorika mluvidel

Motorika mluvidel nelze oddělit od celkové obratnosti.

Způsob dýchání

Dýchání je naprosto přirozená činnost. Správné dýchání nám umožňuje vyslovit najednou celou větu nebo několik slov za sebou. Proto je potřeba provést i tuto zkoušku.

Orientační vyšetření výslovnosti

Dítě dokáže poměrně přesně napodobit hlásku samostatně, protože zní poměrně výrazně a dlouho. Ve slově však hlásku nestačí zachytit, a proto slovo opakuje nesprávně.

Vyšetřujeme hlásky v pozici na začátku, uprostřed, na konci slova. Postupujeme od hlásek snadnějších k obtížnějším.

Stav slovní zásoby a verbální paměti

Základní slovní zásoba se zakládá již v předškolním věku. Je důležité s dítětem neustále rozmlouvat, číst mu pohádky, učit básničky a odpovídat na položené otázky. Důležitá je motivace i vzbuzení jeho zájmu.

Orientační zkouška zrakové percepce

Nedostatky ve zrakovém vnímání mohou způsobit jen přechodné opoždění vývoje. Když nemá dítě dostatek příležitosti cvičit zrakovou pozornost, postřeh, pak si obvykle málo všímá i pohybů rtů a jazyka u hlásek, které lze snadno identifikovat zrakem a kde tato informace významně doplňuje celkový obraz hlásky. I rozvoj této schopnosti je závislý nejen na kvalitě vnímání, ale zejména na akci, která musí následovat. Samotné vnímání nestačí, není-li zapojeno tělo.

Orientační vyšetření motoriky

Řeč a motorika se navzájem ovlivňují. Poruchy motoriky se promítají i do jemných mechanismů řeči.

Orientační vyšetření laterality

Lateralita je odrazem dominance, tedy vedoucí role jedné z mozkových polokoulí řídit nejvyšší výkony člověka, tj. i řeč. Lateralita se týká nohy, oka, ruky i ucha. Při výuce psaní je důležitá koordinace ruky i oka. Pokud potlačíme aktivitu vedoucí ruky, potlačíme tak i rozvoj řeči.

2.5 Logopedická péče u dyslálie

Nesprávná výslovnost dětí je vývojový, fyziologický jev. Poruchy je třeba odstranit v co nejmladším věku. Před zahájením reedukace je třeba navázat dobré emoční vztahy. Při odstraňování dyslálie je důležité provádět cvičení motoriky mluvních orgánů. Nesprávně tvořenou hlásku neopravujeme, vytváříme hlásku novou (cestou sluchovou). Úkolem systematického výcviku je kinesteticky a sluchově zafixovat správné tvoření hlásky.

2.5.1 Zásady odstraňování dyslálie

1. Zásada individuálního přístupu k dítěti s vadou řeči. Odstraňování musí být založeno na speciálních cvičeních a respektují individuální zvláštnosti dítěte.
2. Zásada krátkodobých cvičení znamená cvičit 2 – 3 minuty, ale mnohokrát za den. Každodenní cvičení.
3. Vadnou výslovnost zásadně neopravujeme, ale vyvozujeme zvuk nový, na základě správného mechanismu výslovnosti.
4. Zásada používání pomocných hlásek. To jsou hlásky, které dovede patlavé dítě správně artikulovat a u nichž je artikulační postavení podobné jako u hlásky, kterou chceme vyvozovat.
5. Zásada multisenzoriálního přístupu. Zapojujeme zrak, sluch, kinestetické vnímání.
6. Zásada minimální akce.
7. Zásada skupinových forem práce. Tuto formu volíme při automatizaci hlásky, kdy již dítě dovede samo zaujmout správné artikulační postavení.
8. Skupiny sestavujeme tak, aby děti cvičily stejnou hlásku.

Fixace správné výslovnosti

Správnou výslovnost izolované hlásky je třeba zafixovat ve slabikách a slovech. Zautomatizovat ji tak, aby ji dítě běžně používalo v komunikaci.

Automatizace správné výslovnosti

To je cíl práce logopeda. Dítě musí automaticky cvičené hlásky používat v běžném hovoru.

Vyvozování a fixace hlásek spadá do kompetence logopeda. Ovšem automatizace hlásek v běžné konverzaci je závislá také na postoji učitele a na tom, do jaké míry bude při vyučování pomocí speciálních cvičení trénovat. Závisí tedy na spolupráci logopedického asistenta s učitelem dítěte. Spojení výuky s automatizací správné výslovnosti hlásek je při individuálním přístupu učitele k dítěti v podmínkách 1. stupně základní školy možné.

(volně podle Havlisové, Suchánkové, 1995)

2.5.2 Průběh odstraňování dyslálie

1. Přípravná cvičení (zaměřena na procvičování mluvních orgánů, dechu, fonace, rytmižace, sluchového vnímání a sluchové diferenciaci);
2. Vyvození nového zvuku (jako základu nově vytvářené hlásky);
  - nápodoba významových zvuků;
  - využívá se artikulačně blízkých (pomocných) hlásek;
  - využívání různých mechanických pomůcek (špígle, sondy,...);
3. Jeho identifikace s příslušnou hláskou (nově vytvořený zvuk se cvičením stále více přibližuje nacvičované hlásce, až se s ní zcela ztotožní);
4. Zpevnění nově vytvořené hlásky, tj. fixace (používají se cvičná slova, cvičné věty, říkanky);
5. Její automatizace, tj. běžné používání hlásky.

(volně podle Havlisové, Suchánkové, 1995)

2.5.3 Logopedické principy

1. Motivace - vstupní;
  - průběžná;
  - výkonová.
2. Zpětná vazba – realizuje se okamžitě (sluchová, zraková, kinestetická).
3. Princip transferu – nácvik přenést do jiných činností.
4. Princip relaxace – dítě nesmí mít strach, obavu; hlas by měl být příjemný; dítě je uvolněné.
5. Princip vývojovosti – nikdy nesmíme přeskočit žádné z vývojových oblastí.
6. Princip včasného zásahu – věk kolem tří let se považuje za hranici tzv. období fyziologické nemluvnosti. Do této doby má dítě jistý nárok mluvit málo. Kolem třetího roku by už mělo být zcela jasné, že vývoj řeči postupuje a slovní zásoba přibývá.
7. Princip krátkodobého a častého opakování – vícekrát, častěji, ale kratší dobu.
8. Kreativita – střídání činností.

2.5.4 Logopedické metody podle Dany Kutálkové (1999)

1. Realita – Rozvoj mluvních dovedností na základě běžných činností.
2. Hra – Dítě si hraje rádo. Tím je splněna první podmínka učení, totiž kladná motivace, která umožňuje snadno ukládat do paměti nové poznatky.
3. Práce – Běžná práce může být zábavou i dobrodružstvím. Realita je zábavnější než film.
4. Obrázky a knížky – Obrázky slouží nejen ke hrám, rozšiřují i znalosti dítěte. Rozvíjejí také přesnost zrakového vnímání. Musí však navazovat na konkrétní zážitky dítěte. V předškolním věku se řeč kultivuje především rozhovorem, poslechem četby. Později, ve věku školním, i četbou vlastní.
5. Pohádky a příběhy – Patří ke kulturnímu dědictví národa.
6. Říkadla a básničky – Rozvíjejí přirozeně všechny dovednosti nutné k dobrému rozvoji řeči, včetně paměti. Jsou součástí různých pohybových

her, v nichž se rozvíjí i koordinace pohybů a řeči, schopnost dělat více věcí zároveň.

7. Písničky – Jsou pro vývoj řeči nenahraditelné.
8. Kresba – Její dobrá technická úroveň je předpokladem pro pozdější psaní. Obsah kresby vypovídá o celé řadě vlastností a schopností dítěte a často i o výchovných metodách rodičů. Je používána i jako diagnostický prostředek.
9. Mluvní vzor a komunikace v rodině – Kromě výslovnosti je důležitá také hlasitost projevu a způsob komunikace v rodině.
10. Divadlo – Děti velmi nesmělé, které normálně obtížně navazují kontakty, jsou často překvapivě uvolněné, pokud mluví za někoho jiného.
11. Využití masmédií – Je nutné najít cesty, jako škodlivé vlivy eliminovat a jak využít co nejlépe to dobré, co nám masmédiá mohou poskytnout.
12. Nácvik – Má přesně stanovená pravidla. Musí být systematický, nenápadný, trpělivý, musí respektovat individuální zvláštnosti dítěte. Hlavně je třeba systematické odborné vedení.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Cíl praktické části

Cílem práce je analýza příčin dyslalie a zjištění frekvence výskytu vadně vyslovovaných hlásek u dětí mladšího školního věku.

3.2 Popis výběrového vzorku a popis průzkumu

Popis kontrolní skupiny

Byl vybrán základní soubor 90 dětí obou pohlaví z prvních a druhých tříd základní školy v Jablonném v Podještědí. Byly to téměř všechno třídy s dívčí převahou. 1.A (22 dětí) – 12 dívek, 10 chlapců, 1.B (24 dětí) – 13 dívek, 11 chlapců, 2.A (23 dětí) – 11 dívek, 12 chlapců, 2.B (21 dětí) – 11 dívek, 10 chlapců. Věk dětí byl v rozsahu 6 – 8 let.

Tabulka č. 1: Popis kontrolní skupiny

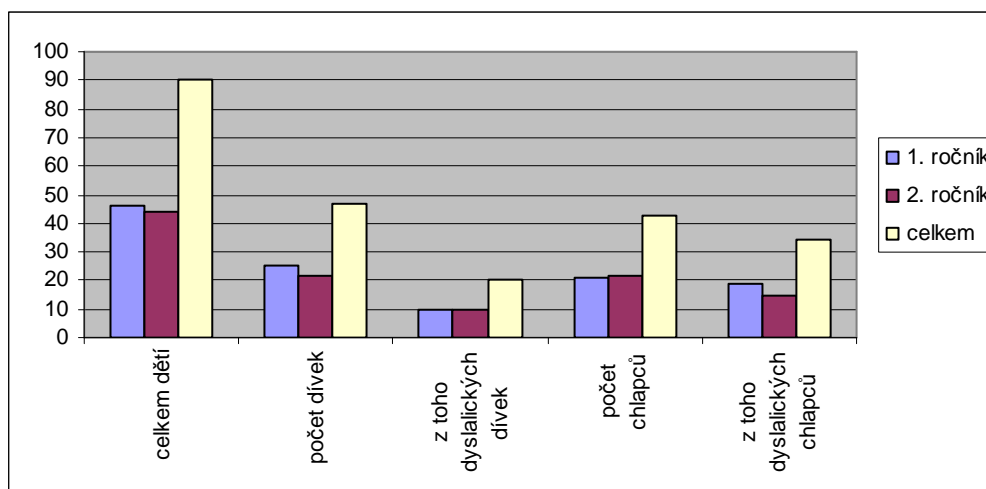
Ročník	Chlapci	Dívky	průměrný věk dítěte
1.	21	25	6,1
2.	22	22	7,1
celkem	43	47	6,6

Vyšetřením výslovnosti všech dětí tohoto základního souboru se dyslalická vada projevila u 54 dětí, což představuje nadpoloviční většinu – 60 % (viz graf č. 2).

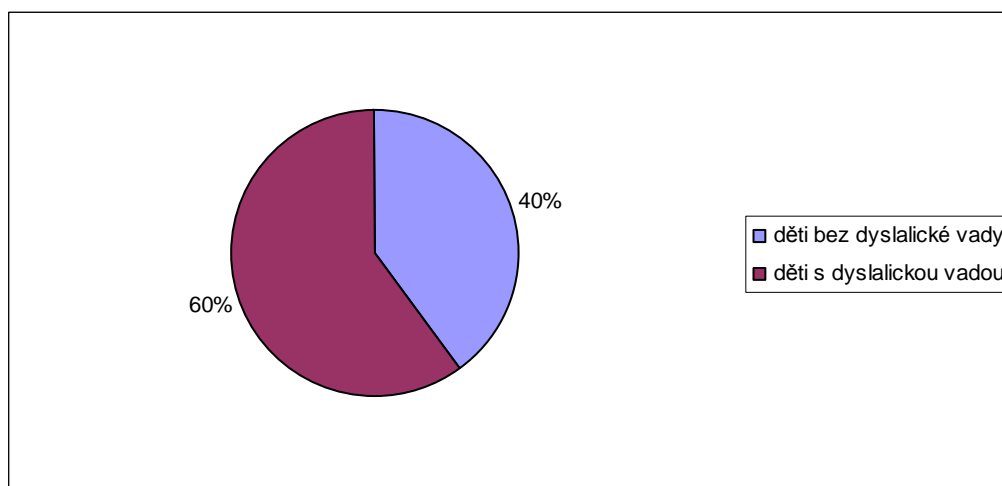
Tabulka č. 2: Množství dyslalických dětí v rámci kontrolní skupiny

	celkem dětí	počet dívek	z toho dyslalických dívek	počet chlapců	z toho dyslalických chlapců
1. ročník	46	25	10	21	19
2. ročník	44	22	10	22	15
celkem	90	47	20	43	34

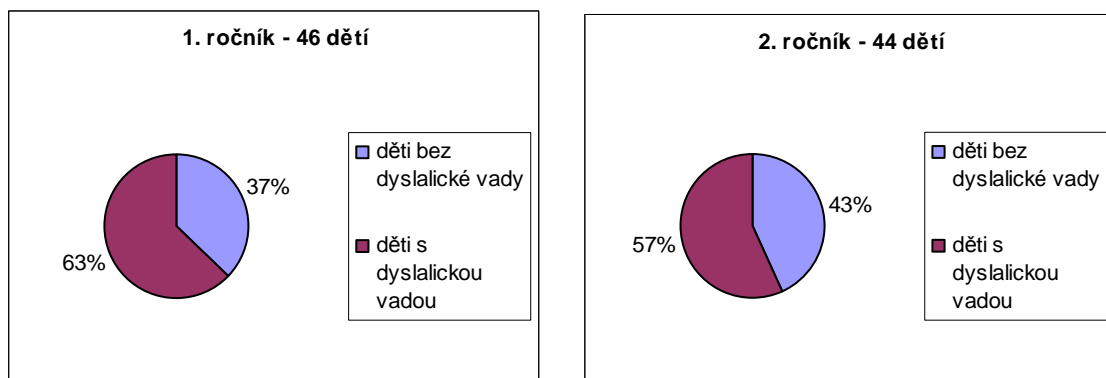
Graf č. 1: Množství dyslalických dětí v rámci kontrolní skupiny

Graf č.2: Procentuální vyjádření dyslalických dětí z celkového počtu dětí kontrolní skupiny

Graf č. 3 a 4: Procentuální vyjádření dětí s dyslalickou vadou v jednotlivých ročnících

Popis průzkumu

V měsíci září byly pozvány všechny děti prvních a druhých ročníků k vyšetření výslovnosti. K tomuto vyšetření byla připravena vždy slova začínající jednou každou hláskou z jednotlivých artikulačních okrsků. Hláška byla použita ve slově vždy na začátku, uprostřed a na konci. Pro přesnější zjištění výslovnosti hlásky měly děti možnost dané slovo zopakovat. U dětí se zjištěnou dyslalickou vadou bylo poté postupně prováděno logopedické vyšetření, již v rámci logopedické nápravy a se souhlasem rodičů.

Pro všechny děti byly zhotoveny formuláře, do kterých byla zapisována zjištěná fakta.

Měsíc říjen byl zaměřen na přípravu dotazníků a poté rozdání dotazníků učitelkám mateřských škol s nižším logopedickým vzděláním (v Jablonném v Podještědí fungují dvě mateřské školy - Mateřská škola Preciosa a Mateřská škola Studánka). Učitelky měly za úkol vyplnit připravené dotazníky týkající se všech vyšetřených dyslalických dětí. Spolupráce s těmito učitelkami byla po všech stránkách vstřícná, bezproblémová a podnětná. O dětech jsme si popovídaly a zkušenější paní učitelky „logopedky“ mi předaly mnoho cenných rad a zkušeností.. Bylo zjištěno, že ne všechny mnou vyšetřené dyslalické děti navštěvovaly mateřskou školu. Od měsíce listopadu byl veškerý čas věnován zpracovávání dat.

3.3 Použité metody

Pro ověřování stanovených předpokladů a dosažení cíle praktické části jsou využívány různé výzkumné a diagnostické metody a jejich kombinace, pomocí nichž jsou získávána potřebná data, potřebné údaje. Výběr těchto metod závisel především na tématu práce, na cíli a zejména na její praktické části.

Pro praktickou část byla využita metoda dotazníku a metoda orientačního logopedického vyšetření. Byly zaznamenávány výsledky pozorování a vyšetřování dětí s nesprávnou výslovností – dyslalií. Na základě těchto výsledků byly vytvořeny grafy a tabulky. Analýza tabulek a grafů je podkladem pro závěrečné hodnocení.

3.3.1 Dotazník

Dotazník patří mezi metody dotazovací, které mají zprostředkovat poznání skutečnosti. Blíží se rozhovoru, je však předkládán písemně. Vychází z toho, že není možno vstoupit v přímý kontakt se zkoumanými osobami a že je třeba shromáždit poměrně rychle velké množství informací.

Dotazník byl připraven pro učitele mateřských škol (viz příloha č. 1). Byl zaměřen na zjištění počtu dětí, které docházely do mateřské školy a u kterých byl již v předškolním věku prováděna logopedická náprava v rámci mateřské školy. Otázky dotazníku se týkaly hlásek vadně vyslovovaných na počátku a na konci logopedické péče. Byla to kombinace otázek uzavřených a otevřených, kvantitativně zpracovatelných.

3.3.2 Orientační logopedické vyšetření

Orientační logopedické vyšetření je zaměřeno na předškolní věk, neboť v tomto věku dochází nejčastěji k zachycení řečové vady lékařem nebo učitelkou mateřské školy. Vzhledem k tomu, že přibývá dětí nastupujících do prvních tříd

základní školy s dyslalickou vadou a bez předchozí zkušenosti s kolektivním zařízením, je tudíž využitelné i pro první třídu základní školy. Orientační logopedické vyšetření je často prvním kontaktem logopeda či logopedického asistenta s dítětem v terénu a na základě závěrů z orientačního logopedického šetření jsou vytvořeny podklady pro práci s dítětem.

Orientační vyšetření výslovnosti (viz. příloha č. 2) bylo provedeno u všech 90 dětí. U 54 dětí byla zjištěna dyslalická vada.

K tomuto vyšetření byla připravena slova začínající každou jednou hláskou z jednotlivých artikulačních okrsků. Hlávka byla použita ve slově vždy na začátku, uprostřed a na konci. Pro přesnější zjištění výslovnosti hlávky měly děti možnost dané slovo zopakovat. U dětí se zjištěnou dyslalickou vadou bylo poté postupně prováděno orientační logopedické vyšetření, již v rámci logopedické nápravy a se souhlasem rodičů. Pro všechny děti byly zhotoveny formuláře, do kterých byla zapisována zjištěná fakta.

Cílem vyšetření bylo zjistit, které hlávky dítě nevyslovuje vůbec, které hlávky nahrazuje jinou hláskou a které hlávky vyslovuje vadně. Výslovnost hlávky pak v dalších zkouškách řečového projevu byla sledována v celkovém kontextu.

Orientačním logopedickým vyšetřením bylo zjištěno u jednoho dítěte gotické patro a tím vadná výslovnost hlávky „r“ (nahrazuje hláskou „v“), pět dětí nahrazuje hláskou „z“ za hláskou „s“, dvě děti nahrazují hláskou „c“ za „s“, jedenáct dětí tvořilo hláskou „l“ bočními pohyby dolní čelisti a hrot jazyka byl vyhazován ven, u dvou dětí byla zjištěna specifická asimilace (např. místo sešit - sesit) a artikulační neobratnost (např. místo jedle – ledle).

3.4 Stanovení předpokladů

1. Lze předpokládat, že nejčastější příčinou dyslalie bude fixace nesprávného způsobu výslovnosti jednotlivých hlásek.
2. Lze předpokládat, že nejfrekventovanějšími vadně vyslovovanými hláskami u dětí mladšího školního věku budou hlásky l, r, ř, a ostré sykavky.
3. Lze předpokládat, že nejčastěji se vadná výslovnost bude vyskytovat u dívek.
4. Lze předpokládat, že 60 % dětí v předškolním věku, u kterých přetrvává vada řeči do školního věku, byla poskytnuta logopedická péče již v rámci mateřské školy.

3.5 Získaná data a jejich interpretace

Všechna data získaná na základě dotazníků vyplněných učitelkami mateřských škol a data z orientačního vyšetření výslovnosti byla přehledně vložena do dvou následujících tabulek (tab. č. 3 se týká chlapců a tab. č. 4 se týká dívek). Bylo zjištěno, že mateřskou školu z 54 dyslalických dětí navštěvovalo 23 chlapců a 16 dívek, tedy 39 dětí. To znamená, že 74 % dětí navštěvovalo mateřskou školu (viz graf č. 5). U všech těchto dětí proběhla logopedická náprava v rámci mateřské školy. V tabulkách je dále uvedena třída, kterou dítě navštěvuje, současný věk dítěte, hlásky vadně vyslovované na začátku a na konci péče. Na počátku nápravy bylo u chlapců vadně vyslovovaných 192 hlásek a na konci péče 43 hlásek. U dívek bylo na počátku nápravy vadně vyslovovaných 93 hlásek, na konci péče pak 45 hlásek. Nejčastěji vadně vyslovovanými hláskami jsou hlásky druhého artikulačního okrsku (viz graf č. 6, č. 7, č. 12), u chlapců pak také hlásky třetího artikulačního okrsku (viz graf č. 13), tedy hlásky dásňové a tvrdopatrové.

Tabulka č. 3 Chlapci – zpracovaná data

Pohlaví	Třída	Věk	MŠ náprava	2. AO	3. AO	počet vadně vyslovovaných hlásek	zbývá vyvodit hlásky	zbývá vyvodit počet hlásek
Chlapec	2	7	Ano	c,s,z,č,š,ž,l,r,ř	ď,t,ň,j	12	ř	1
Chlapec	2	7	Ne	č,š,ž,r,ř,		5	č,š,ž,r,ř,	5
Chlapec	2	7	Ano	l,r,ř,		3	l,r,ř,	3
Chlapec	2	7	Ne	l,r,ř,		3	l,r,ř,	3
Chlapec	2	7	Ano	c,s,z,č,š,ž,l,r,ř		9	l,r,ř,	3
Chlapec	1	6	Ne	c,r,		2	c,r,	2
Chlapec	2	7	Ano	c,s,z,č,š,ž,l,r,ř,d,t,n,	ď,t,ň,	15	c,l,r,	3
Chlapec	1	6	Ano	c,s,z,č,š,ž,l,r,ř	ď,t,ň,	12	c,ř,	2
Chlapec	2	7	Ne	r,ř,		2	r,ř,	2
Chlapec	2	7	Ne	c,r,ř,		3	c,r,ř,	3
Chlapec	1	6	Ne	č,š,ž,		3	č,š,ž,	3
Chlapec	1	6	Ano	c,s,z,č,š,ž,l,r,ř		9	l,ř,	2
Chlapec	1	6	Ano	l,r,ř,		3	l,r,	2
Chlapec	1	6	Ne	c,s,z,		3	c,s,z,	3
Chlapec	1	6	Ne	ř		1	ř	1
Chlapec	1	6	Ne	c,s,z,		3	c,s,z,	3
Chlapec	2	7	Ano	c,s,z,č,š,ž,l,r,ř,d,t		11	l,r,ř,	3
Chlapec	1	6	Ano	c,s,z,č,š,ž,l,r,ř	ď,t,ň,	12	ř,	1
Chlapec	1	6	Ano	c,s,z,č,š,ž,r,ř		8	ř,	1
Chlapec	2	7	Ne	r,ř,		2	r,ř,	2
Chlapec	2	7	Ano	r,ř,		2	r,ř,	2
Chlapec	2	7	Ano	c,s,z,ř,		4	ř,	1
Chlapec	2	7	Ano	c,s,z,č,š,ž,l,r,ř		9	r,	1
Chlapec	2	7	Ano	c,s,z,č,š,ž,l,r,ř	ď,t,ň,	12	r,ř,	2
Chlapec	1	6	Ne	c,s,ř,		3	c,s,ř,	3
Chlapec	2	7	Ano	c,s,z,č,š,ž,ř		7	ř,	1
Chlapec	2	7	Ano	c,s,z,č,š,ž,l,r,ř,d,t,	ď,t,ň,	14	l,r,ř,	3
Chlapec	1	6	Ano	l,r,ř,		3	ř,	1
Chlapec	1	6	Ano	c,s,z,č,š,ž,		6	c,s,z,č,š,ž,	6
Chlapec	1	6	Ano	c,s,z,č,š,ž,l,r,ř		9	ř,	1
Chlapec	1	6	Ano	c,s,z,č,š,ž,l,r,ř,d,t,n,	ď,t,ň,	15	ř,	1
Chlapec	1	6	Ano	c,s,z,č,š,ž,l,r,ř	ď,t,ň,	12		
Chlapec	1	6	Ano	c,s,z,č,š,ž,l,r,ř		9	z,ř,	2
Chlapec	1	6	Ano	ř		1	ř,	1

Vysvětlivky:

AO – artikulační okresek

MŠ – mateřská škola

Tabulka č. 4 Dívky – zpracovaná data

Pohlaví	Třída	Věk	MŠ náprava	2. AO	počet vadně vyslovovaných hlásek	zbývá vyvodit hlásky	zbývá vyvodit počet hlásek
Dívka	1	6	Ano	l,r,ř	3	ř	1
Dívka	1	6	Ne	c,s,z,č,š,ž,r,ř,	8	c,s,z,č,š,ž,r,ř,	8
Dívka	2	7	Ano	c,s,z,č,š,ž,r,	7	r,	1
Dívka	1	6	Ano	c,s,z,č,š,ž,l,r,ř,	9	l,r,ř,	3
Dívka	2	7	Ano	c,s,z,č,š,ž,r,ř,	8	l,r,ř,	3
Dívka	2	7	Ano	c,s,z,r,ř,	5	r,ř,	2
Dívka	2	7	Ano	c,s,z,ř,	4	s	1
Dívka	1	6	Ne	č,š,ž,l,r,ř,	6	č,š,ž,l,r,ř,	6
Dívka	1	6	Ne	ř,	1	ř	1
Dívka	1	6	Ne	č,r,ř,	3	č,r,ř,	3
Dívka	2	7	Ano	r,ř,	2	r	1
Dívka	2	7	Ano	r,ř,	2	r	1
Dívka	1	6	Ano	l,r,ř	3	ř	1
Dívka	1	6	Ano	c,s,z,č,š,ž,r,ř,	8	c,s,z,č,š,ž,r,ř,	8
Dívka	1	6	Ano	c,s,z,č,š,ž,r,ř,	8	c,s,z,r,ř,	5
Dívka	2	7	Ano	c,s,z,č,š,ž,l,r,ř,	9	c,s,z,	3
Dívka	2	7	Ano	c,s,č,š,l,	5	c,s,	2
Dívka	2	7	Ano	c,s,z,č,š,ž,l,r,ř,	9	c,s,z,r,	4
Dívka	2	7	Ano	c,s,z,r,ř,	5	r,ř,	2
Dívka	1	6	Ano	c,s,č,š,l,r,ř,	7	c,s,č,š,l,r,ř,	7

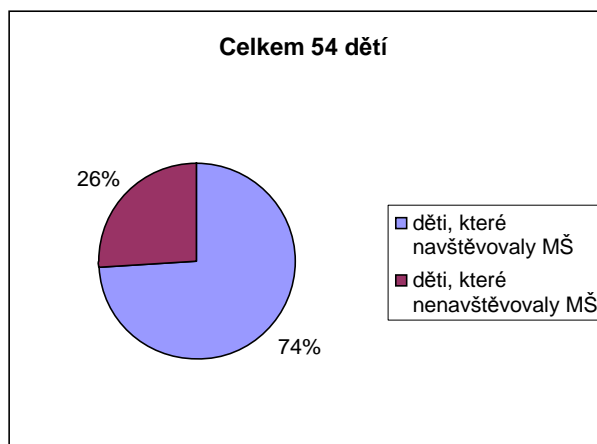
Vysvětlivky:

AO – artikulační okrsek

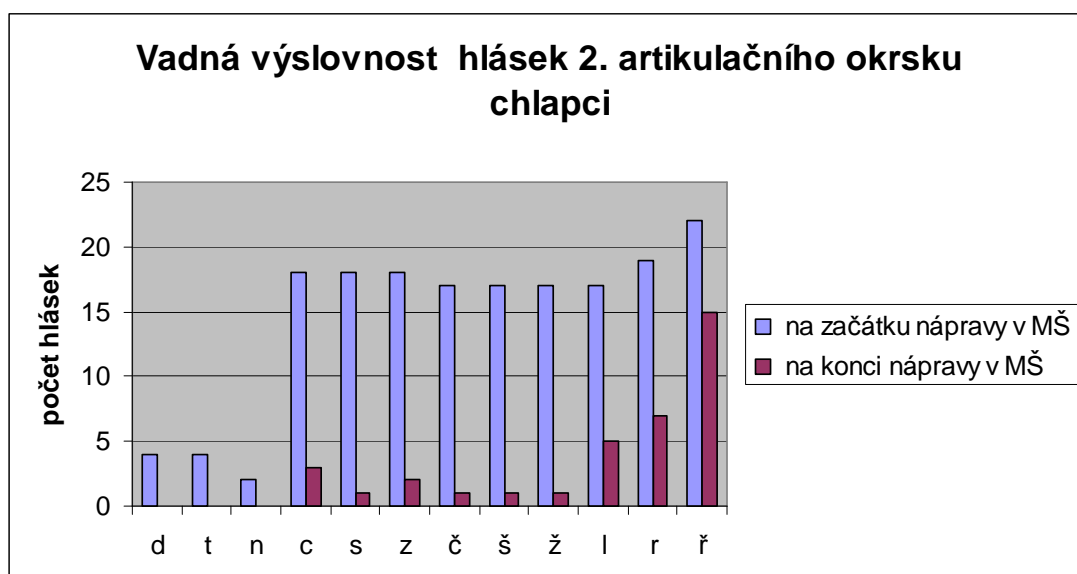
MŠ – mateřská škola

Interpretace dat týkajících se mateřské školy

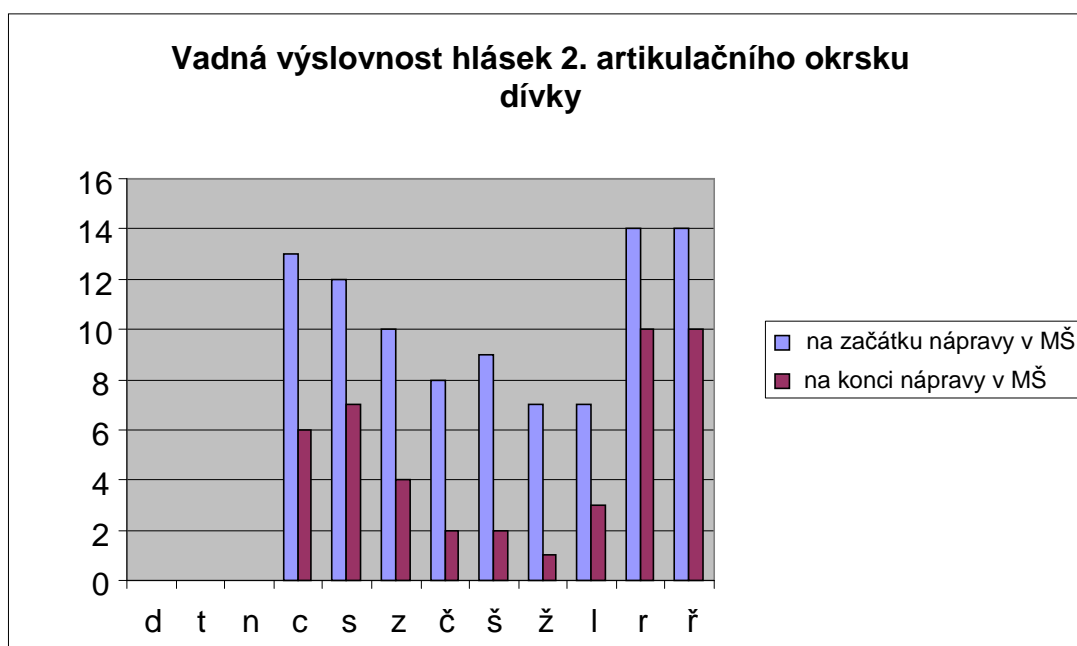
Graf č. 5: Procentuální vyjádření žáků navštěvujících mateřskou školu

Graf č. 6: Vadná výslovnost hlásek 2. artikulačního okrsku u chlapců

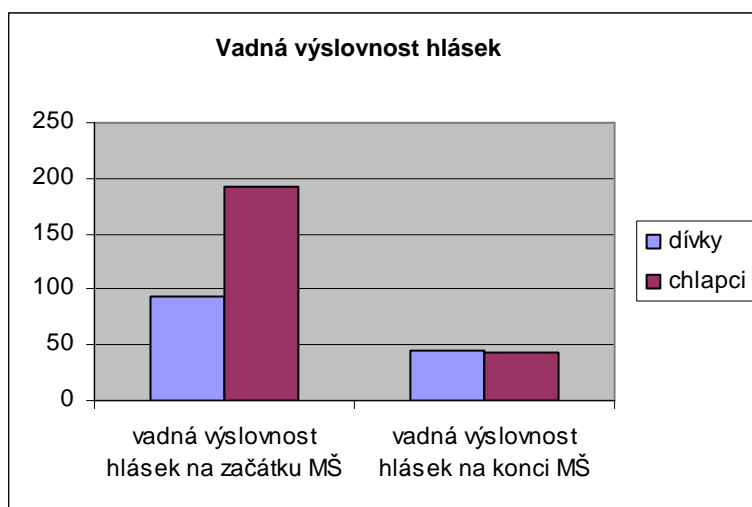
Graf č. 7: Vadná výslovnost hlásek 2. artikulačního okrsku u dívek

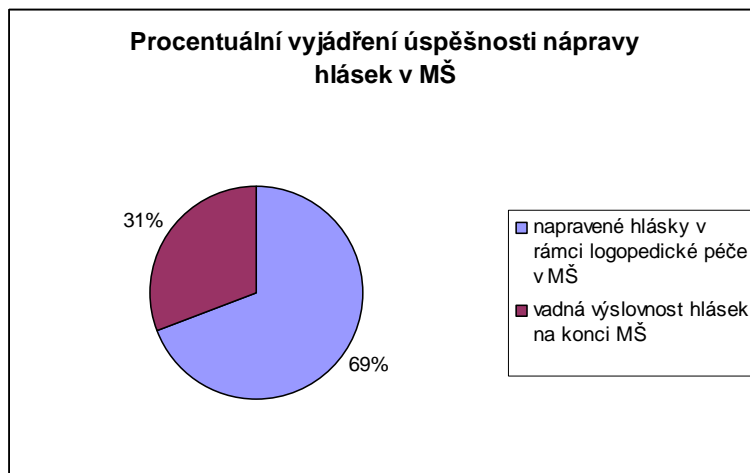
Vysvětlivky:

MŠ – mateřská škola

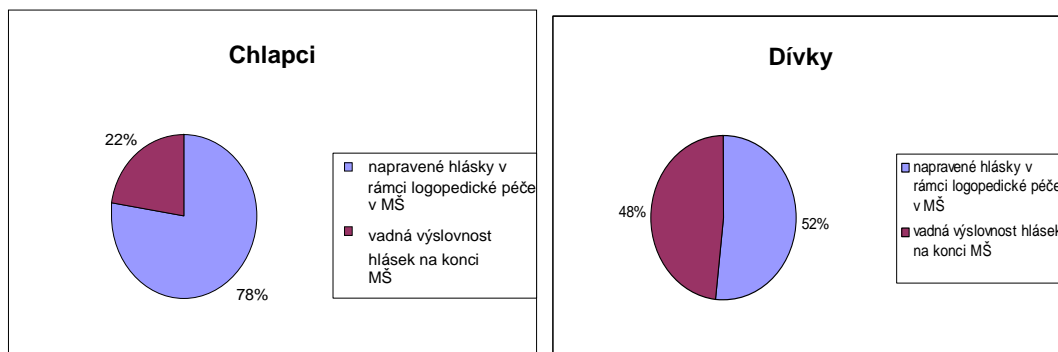
Graf č. 8: Vadná výslovnost hlásek na začátku a na konci logopedické péče v rámci mateřské školy

Graf č. 9: Celková úspěšnost nápravy hlásek v rámci logopedické péče v mateřské škole

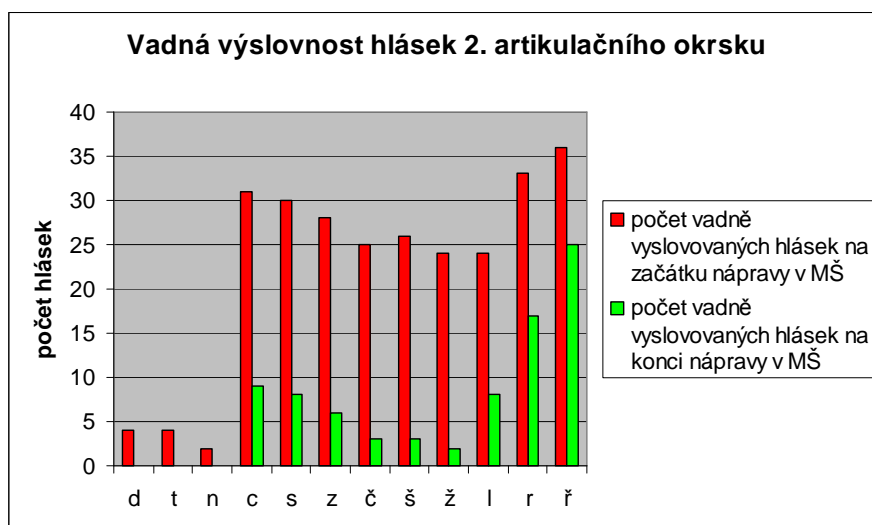
Graf č.10 a č. 11: Úspěšnost nápravy hlásek u chlapců a dívek v rámci logopedické péče v mateřské škole

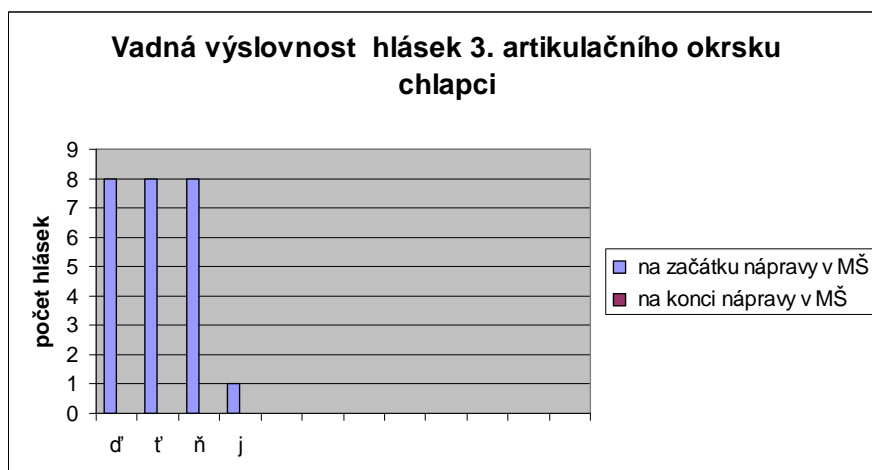
Vysvětlivky:

MŠ – mateřská škola

Graf č. 12: Vadná výslovnost hlásek 2. artikulačního okrsku u chlapců i dívek celkem

Graf č. 13: Vadná výslovnost hlásek 3. artikulačního okrsku u chlapců

Vysvětlivky:

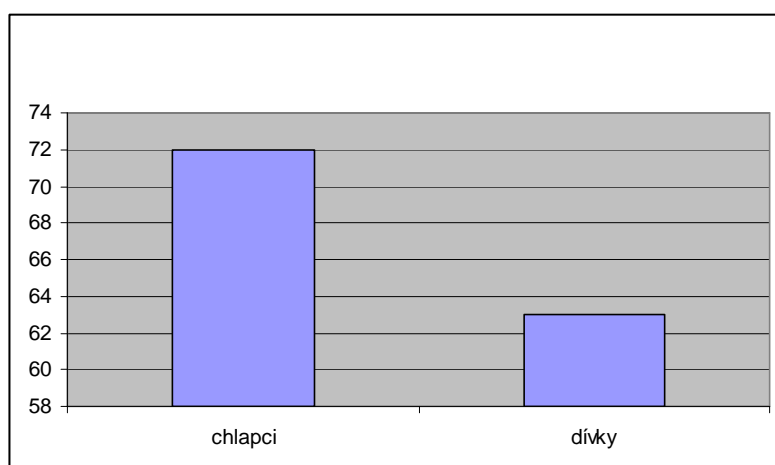
MŠ – mateřská škola

Z grafů č. 6, č. 8 a č. 13 je velmi dobře patrné, že chlapci mají větší problémy s výslovností hlásek v předškolním věku. Zato se u chlapců projevila větší úspěšnost nápravy (viz. graf. č. 10), u třetího artikulačního okrsku je to úspěšnost stoprocentní (viz graf č. 13). Do základní školy z mateřské školy tedy nastupuje s dyslalickými vadami více dívek než chlapců.

Interpretace dat týkajících se základní školy

Do školy však nepřicházejí jen děti navštěvující mateřskou školu. Graf č. 5 potvrdil, že 26 % dyslalických dětí mateřskou školu nenavštěvovalo, neprobíhala u nich ani logopedická péče. Při vstupu do základní školy bylo u chlapců zjištěno 72 vadně vyslovovaných hlásek, u dívek bylo zjištěno 63 vadně vyslovovaných hlásek.

Graf č. 14: Porovnání počtu vadně vyslovovaných hlásek u dívek a chlapců při vstupu do základní školy

Graf č. 15: Vadná výslovnost jednotlivých hlásek u chlapců a dívek při vstupu do základní školy

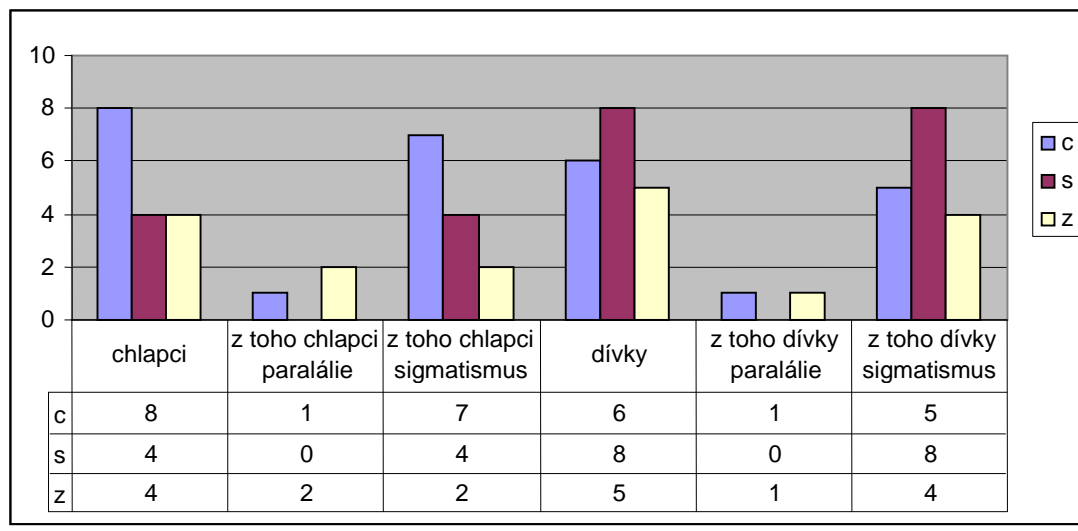

Z grafu č. 15 je velmi dobře vidět, které hlásky dělají nastupujícím prvňáčkům největší potíže. Jsou to všechny hlásky druhého artikulačního okruhu, tedy hlásky dásňové. Největší čísla představují hlásky „ř, r, l“, následuje skupina ostrých sykavek „c, s, z“ a s nejnižšími čísly je zastoupena skupina tupých sykavek „č, š, ž“. Tento graf tak potvrdil předpoklad č. 2.

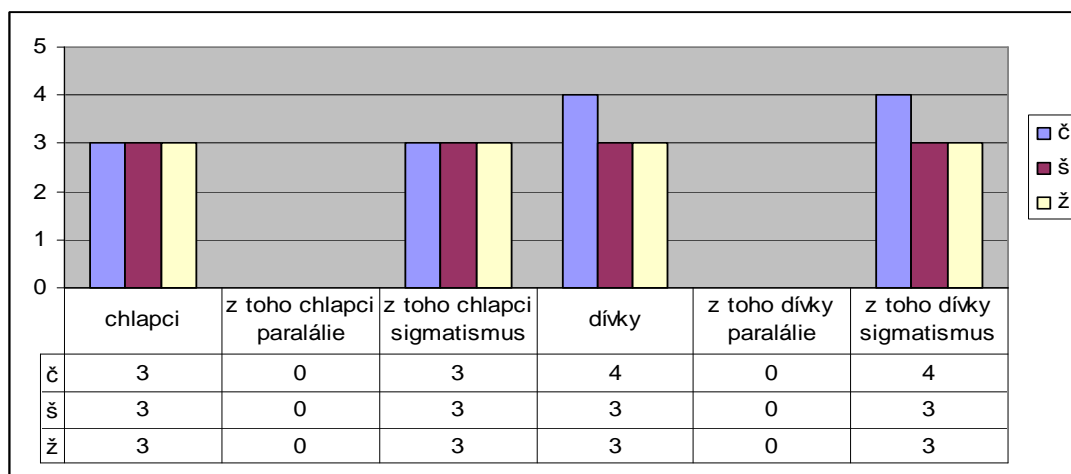
Orientačním logopedickým vyšetřením bylo zjištěno u jednoho dítěte gotické patro a tím vadná výslovnost hlásky „r“ (nahrazuje hláskou „v“), pět dětí nahrazuje hlásku „z“ za hlásku „s“, dvě děti nahrazují hlásku „c“ za „s“, jedenáct dětí tvoří hlásku „l“ bočními pohyby dolní čelisti a hrot jazyka je vyhazován ven, u dvou dětí (dívky a chlapce, jedná se o sourozence) byla zjištěna specifická asimilace (např. místo sešit - sesit) a artikulační neobratnost (např. místo jedle – ledle).

U ostrých i tupých sykavek, tedy u hlásek „c, s, z“ a „č, š, ž“, se jedná především o mezizubní šišlavost (sigmatismus interdentalní).

Graf č. 16: Vadná výslovnost ostrých sykavek

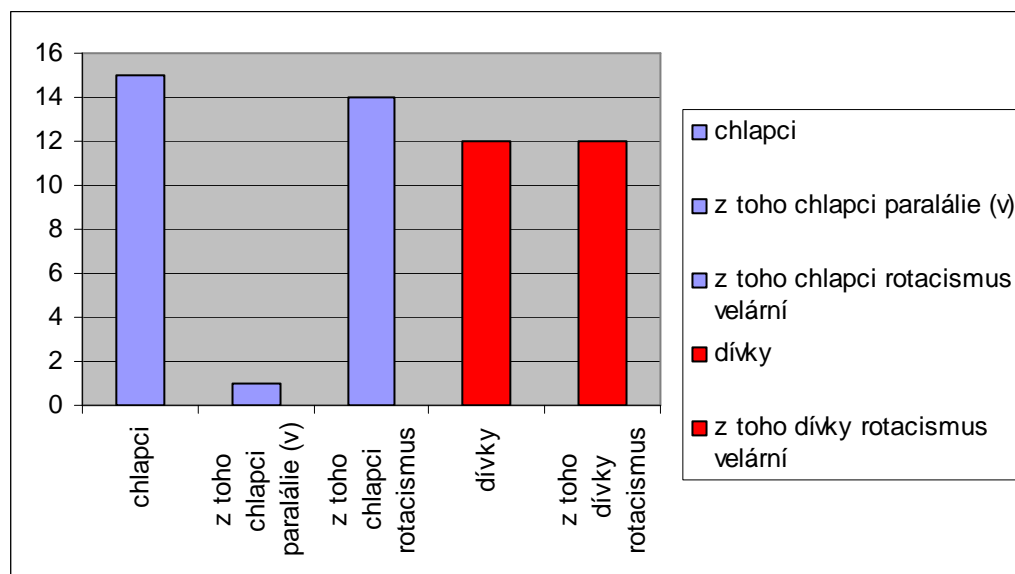

Graf č. 17: Vadná výslovnost tupých sykavek

U hlásky „r“ se jedná většinou o rotacismus velární, hláska „r“ je tvořena vibrací měkkého patra.

Graf č. 18: Vadná výslovnost hlásky „r“

Hláska „ř“ je u všech dětí nahrazována hláskou „ž“ nebo „dz“. Jedná se tedy o nesprávnou výslovnost (paralálii) nikoli o vadnou výslovnost.

3.6 Shrnutí výsledků praktické činnosti

Průzkum byl zaměřen především na zjištění nejčastějších příčin dyslalie a zjištění frekvence výskytu vadně vyslovovaných hlásek u dětí mladšího školního věku.

Protože tento věk navazuje na věk předškolní, byla v této práci využita i data získaná v mateřských školách. Těchto zjištění bylo možno dosáhnout na základě stanovených předpokladů, které se zpracovanými daty potvrdily nebo nepotvrdily.

Všechna data, týkající se vadné výslovnosti dětí mladšího školního věku získaná na základě dotazníků vyplněných učitelkami mateřských škol a dat z orientačních vyšetření výslovnosti, byla v praktické části shrnuta v jednotlivých tabulkách a grafech.

Průzkum byl prováděn u dětí prvních a druhých ročníků, tedy celkem u 90 dětí. Na základě orientačního vyšetření výslovnosti vzešel vzorek 54 dyslalických dětí – 34 chlapci a 20 dívek (nepotvrdil se předpoklad č. 3), což představuje nadpoloviční většinu všech vyšetřovaných dětí – 60 % (viz graf. č. 2). 63 % v prvních ročnících a 57 % v druhých ročnících (viz graf č. 3 a 4). Průměrný věk těchto dětí je 6,6 let. Tímto věkem bychom všechny děti mohly zařadit do kategorie fyziologicky prodloužená dyslalie, tedy do kategorie jevů přirozených, fyziologických. Ovšem pouze v případě, že by se jednalo o nesprávnou výslovnost, tedy o nahrazování hlásek hláskou jinou. U většiny dětí však byla zjištěna vadná výslovnost hlásek. Příčinou byla fixace nesprávného (vadného) způsobu výslovnosti jednotlivých hlásek, čímž se potvrdil předpoklad č. 1. Pouze u jednoho dítěte bylo příčinou nesprávné výslovnosti hlásky „r“ gotické patro a hláska byla nahrazována hláskou „v“.

Nejfrekventovanějšími vadně vyslovovanými hláskami u dětí mladšího školního věku byly zjištěny hlásky 2. artikulačního okrsku, tedy hlásky dásňové. S výslovností hlásky „ř“ má problém 24 chlapců a 13 dívek. Jedná se však o nesprávnou výslovnost (paralálii), o nahrazování hlásky „ř“ hláskou „ž“ nebo hláskami „dz“. S výslovností hlásky „r“ má problém 15 chlapců a 12 dívek (viz graf

č. 18). U jednoho chlapce se jednalo o nesprávnou výslovnost (paralálii), u všech ostatních o vadnou výslovnost, rotacismus. S výslovností hlásky „l“ má problém 8 chlapců a 3 dívky. Tvoří hlásku „l“ bočními pohyby dolní čelisti a hrot jazyka je vyhazován ven.

U ostrých i tupých sykavek, tedy u hlásek „c, s, z“ a „č, š, ž“ (viz graf č. 16 a č. 17), se jedná především o mezizubní šiřlavost (sigmatismus interdentalní). S výslovností hlásky „c“ má problém 8 chlapců (1 paralálie, 7 sigmatismus) a 6 dívek (1 paralálie a 5 sigmatismus), s výslovností hlásky „s“ mají problém 4 chlapci a 8 dívek (sigmatismus), s výslovností hlásky „z“ mají problém 4 chlapci (2 paralálie, 2 sigmatismus) a 5 dívek (1 paralálie, 4 sigmatismus). S výslovností hlásky „č“ mají problém 3 chlapci a 4 dívky (sigmatismus), s výslovností hlásky „š“ 3 chlapci a 3 dívky (sigmatismus) a s výslovností hlásky „ž“ také 3 chlapci a 3 dívky (sigmatismus). Předpoklad č. 2 se potvrdil pouze z větší části, protože hláska „ř“ je vyslovována nesprávně, nikoli vadně.

Bylo zjištěno, že mateřskou školu z 54 dyslalických dětí navštěvovalo 23 chlapců a 16 dívek, tedy 39 dětí. To znamená, že 74 % dětí navštěvovalo mateřskou školu (viz graf č. 5). U všech těchto dětí proběhla logopedická náprava v rámci mateřské školy. Tím se potvrdil předpoklad č. 4.

4 ZÁVĚR

Vadná výslovnost hlásky, patlavost (dyslalie) je definována jako neschopnost používat jednotlivé hlásky nebo skupinu hlásek v komunikačním procesu podle příslušných jazykových norem. Z terminologického hlediska je nutné rozlišovat mezi vadnou výslovností, tj. dyslálií a mezi nesprávnou výslovností, tzv. fyziologickou dyslálií, která je do určitého věku jevem přirozeným, fyziologickým.

Výskyt patlavosti (dyslalie) můžeme analyzovat z různých hledisek. Při sledování z věkového aspektu pozorujeme prudce klesající výskyt nesprávné výslovnosti s narůstajícím věkem. Nejprudší pokles je možné pozorovat asi od 5. – 9. roku dítěte. To je způsobeno vlivem zrání organismu a vlivem výuky čtení a psaní, při nichž si dítě často poprvé uvědomuje různost hlásek a identifikuje grafém s fonémem, tj. psané a vyslovené. Z těchto důvodů může dojít i k tzv. autokorekci, tj. zdánlivě spontánní úpravě výslovnosti, bez evidentního zásahu okolí.

Pokud jde o vztah mezi výskytem patlavosti a pohlavím, je známou skutečností, že převažuje dyslalie u chlapců.

Pokud jde o výskyt dyslalie, pak nejčastější je vadná výslovnost sykavek a hlásek „r“ a „ř“.

(volně podle Havlisové, 1995)

Všechny tyto oblasti byly zahrnuty v předpokladech bakalářské práce a prakticky všechny byly potvrzeny.

Průzkumem bylo zjištěno, že nejčastější příčinou dyslalie byla fixace nesprávného způsobu výslovnosti hlásek, čímž se potvrdil předpoklad č. 1. Vadná výslovnost byla zjištěna nejčastěji u hlásek „r“ a „ř“ a u sykavek, čímž se z velké části potvrdil předpoklad č. 2. Potvrdil se také předpoklad č. 4. Mateřskou školu z 54 dyslalických dětí navštěvovalo 23 chlapců a 16 dívek, tedy 39 dětí. To znamená, že 74 % dětí navštěvovalo mateřskou školu. U všech těchto dětí proběhla logopedická náprava v rámci mateřské školy. Nepotvrdil se však předpoklad č. 3. Vadná výslovnost převažuje u chlapců. Z 54 dyslalických dětí je 34 dyslalických chlapců.

V posledních letech je tendence posouvat logopedickou péči o dyslaliky do staršího předškolního věku, do období 5 – 6 let. Podle statistik přichází do základních škol velké procento dětí s vadnou nebo nesprávnou výslovností. Tato výslovnost se pak promítá do výuky čtení a psaní. Děti píší ne tak, jak jim učitel diktuje, ale tak, jak si to sami řeknou. Proto je požadavek správné výslovnosti při vstupu do školy oprávněný a logopedická péče tak důležitá. Proto byla bakalářská práce zaměřena na tuto problematiku.

Činnost spojená s touto bakalářskou prací byla časově velmi náročná, především v sjednocení mého volného času po výuce s volným časem dětí vyšetřovaných. Jednalo se především o prvňáčky, jejichž výuka končí každý den v půl dvanácté a poté většina z nich odchází domů. Můj vyučovací den končí třikrát v týdnu v půl jedné a pouze dvakrát v týdnu v půl dvanácté.

Při vstupu do základní školy bylo u chlapců zjištěno 72 vadně vyslovovaných hlásek, u dívek bylo zjištěno 63 vadně vyslovovaných hlásek. Tato čísla jsou dosti vysoká, pokud se však zaměříme na počet vadně vyslovovaných hlásek u jednotlivých dětí, můžeme jejich vadu klasifikovat jako dyslalii levis. Jedná se totiž o vadně vyslovované hlásky z jednoho artikulačního okruhu.

Vyvození nové hlásky není až tak problematické, velký problém však vidím v její fixaci, alespoň co se mé praxe týká. Děti doma pravidelně vyvozenou hlásku neprocvičují, v běžné mluvě nedbají rad a pravidel správné výslovnosti. Správně vše provádějí pouze ve chvílích nápravy se mnou.

Velmi mile mne překvapila ochota spolupráce u učitelek mateřských škol. Spolupráce s nimi byla po všech stránkách vstřícná, bezproblémová a podnětná. O dětech jsme si popovídaly a zkušenější paní učitelky „logopedky“ mi předaly mnoho cenných rad a zkušeností. Jedna paní učitelka mi byla dokonce ochotna názorně předvést logopedickou nápravu u současných prvňáčků tak, jak s nimi pracovala v mateřské škole. Bylo to opravdu velmi pěkné, hravé. Děti báječně spolupracovaly, pamatovaly si všechny básničky, písničky i říkanky k jednotlivým obrázkům. Paní učitelka měla velké množství připraveného materiálu, který si však sama vytvářela ve volných chvílích. Shodly jsme se, že materiální vybavení je velkým problémem, především po stránce finanční.

Ze své krátké logopedické praxe již vím, že mnoho dětí má nedostatečnou slovní zásobu, neumí samostatně vyprávět a velké procento dětí má potíže s výslovností. K nápravě je třeba nejen individuální logopedická péče, ale i zdokonalování vyjadřovací obratnosti a rozvoj slovní zásoby. Při nápravě ráda používám různé pracovní listy, které jsou určeny nejen k rozvoji slovní zásoby a vyjadřovací obratnosti při popisu obrázků, ale při různých hrách s jednotlivými kartičkami můžeme zároveň rozvíjet sluchové vnímání, zrakovou orientaci, sluchovou a zrakovou paměť, početní představy a znalost barev. Při vybarvování, vystřihování a skládání obrázků se zlepšuje i motorika rukou (blíže viz nápravná cvičení – kap. 5.3). Výslovnost je totiž výsledkem rozvoje smyslového vnímání, celkové obratnosti a především všestranného rozvoje řeči.

Význam řeči pro člověka je zásadní, celý jeho vývoj je neoddělitelný od vývoje řeči. Neexistuje oblast lidské činnosti, kterou by bylo možno si představit bez této specificky lidské schopnosti. Řečová vada snižuje úroveň mluvního i psaného projevu, ale také se může nepříznivě promítat do psychiky člověka a do jeho sociálního začlenění. Snižuje jeho prestiž, znemožňuje mu najít si životního partnera obvyklým způsobem, omezuje možnost výběru povolání.

K těmto důsledkům nemusí dojít vždy, nemohou se však ani vyloučit. Proto je důležité věnovat mluvě patřičnou pozornost.

(volně podle Vyštejna, 1991)

5 NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

5.1 Zásady prevence a pedagogický přístup

Péče o řeč má začít od nejútlejšího dětství, ještě v období, které nazýváme předřečové, v němž i dítě ještě samo nemluví, kdy není ještě schopno ani toho nejjednoduššího mluvního vyjádření, začíná zvládat zvukovou komunikaci s okolím. Hlas matky, v bezprostředním tělesném a zrakovém kontaktu tu hraje obzvlášť významnou komunikativní roli. Každý styk s dítětem by měl být doprovázen laskavým slovem.

Na počátečním chápání řeči se značnou měrou podílí i zraková orientace, je proto třeba pojmenovávat předměty a osoby z nejbližšího okolí, které upoutávají pozornost dítěte.

Velmi osvědčenou mluvní průpravou jsou různé dětské říkanky a popěvky, jejichž rytmus, rým a melodie působí na dítě mnohem intenzivněji. “Dítě jak slovům rozuměti začíná, hned se harmonii a rytmič kochati začíná.” (J.A.Komenský) Říkanky mají pro rozvoj řeči a upevňování výslovnosti mimořádný význam. Nesmírný význam pro rozvoj řeči a celou psychiku má také vyprávění pohádek. Při opakovaném vyprávění pohádek se ptáme, jak to bylo dál a tím dítě nenásilně převádíme k souvislému vyprávění.

Další, neméně důležitá zásada je rozvoj smyslového vnímání a tělesné obratnosti. Pro zdárný vývoj řeči a komunikačních dovedností vycházíme vždy z toho, na kterém stupni vývoje dítě právě je. Fyzický věk je pro nás vodítkem, ale hlavním měřítkem jsou pro nás schopnosti a dovednosti jedince.

5.2 Logopedická prevence v předškolním a mladším školním věku

V preventivní logopedické péči zaměřené na předškolní i školní věk jde především o vytváření podmínek pro správný a přirozený vývoj řeči a tím předcházení různým vadám a poruchám a také o včasné odhalení případných nedostatků. Jde také o překonávání a odstraňování překážek správného vývoje řeči, což má vliv na celkový rozvoj osobnosti dítěte.

Čeština patří navíc gramatikou i hláskovou skladbou mezi poměrně obtížné jazyky. Proto se často stává, že přes veškerou snahu rodičů děti potřebují při vývoji řeči odbornou pomoc.

První signály poruchy se dají zachytit ve věku, kdy děti začínají chodit do mateřské školy. Řada učitelek v mateřských školách absolvovala základní školení, které jim umožňuje především snáze a včas rozpoznat odchylky ve vývoji řeči.

Hlavním úkolem logopedických asistentek je prevence poruch řeči, osvěta a také vyhledávání dětí ohrožených některou poruchou komunikace. Podle místních podmínek se také logopedické asistentky zabývají odstraňováním nejčastějších poruch výslovnosti.

Na metodiku logopedie předškolního věku navazuje metodika logopedické péče o školní začátečníky 1. a 2. ročníku. Logopedické ošetření ve škole se koná ve skupině. Skupinku tvoří dva až čtyři žáci, kteří se mají, a jsou pedagogicky motivováni, že se chtějí naučit správně vyslovovat určitou hlásku. Výuka i učení probíhá vědomě a uvědoměle. K přímému nacvičování jednotlivých hlásek napomáhá okolnost, že se žák ve škole učí ztotožňovat i diferencovat hlásku s odpovídajícím písmenem. Výuka se koná obvykle dvakrát týdně, mimo školní vyučování, v místnosti k tomu účelu určené.

(volně podle Sováka, 1986, Kutálkové, 2005)

5.3 Nápravná cvičení

Nácvik dýchání

Dýchání probíhá automaticky a stereotypně, zajišťují ho především svaly hrudníku a bránice. Na nácvik správného dýchání u dětí se zaměřujeme zejména v hodinách tělesné výchovy a při plavání. Přitom si děti uvědomují, že si mohou s dechem „hrát“, a také fyzicky poznají následky nesprávného dýchání – píchá je v boku, při plavání se napijí vody.

Dechová cvičení je nutné zařazovat nejen do tělocvičných chvil, ale mají své „výsostné“ postavení především v logopedii. Vedou děti k přirozenému ovládnutí dechu, k hospodaření s ním, k plynulosti mluvených celků, protože nádech nesmí rušit řečový projev dítěte. Správným dýcháním se děti nejen naučí modulovat hlas, ale vedeme je i k řečové hygieně; měkké slovní začátky – jemné nasazení hlasu – ovlivní nejen plynulost řeči, ale je pro hlasivky mnohem šetrnější.

Čím dříve se děti naučí zacházet se svým hlasem, tím lépe si osvojují žádoucí mluvní návyky. Chápejme tedy dechová cvičení jako součást logopedické prevence, předkládáme je dětem formou hry a zábavy.

Správné používání dechu, hygiena a čistota dutiny ústní a nosní ovlivňuje správnou výslovnost. Zařazujeme dlouhý nádech a výdech, nebo výdech přerušovaný. Čicháme si ke kytičce, zhluboka se nadechneme nosem a vydechneme pusou. Nádech a výdech několikrát opakujeme. Při nádechu si hlídáme břicho.

Gymnastika mluvidel

Tak jako je pro psaní nutná uvolněná ruka, jsou pro „čistou“ řeč nutná uvolněná mluvidla. Děti, které neovládají svá mluvidla, mají potíže s výslovností hlásek. Gymnastika mluvidel je tedy považována za prevenci vzniku vadné výslovnosti.

Procvičujeme pohyblivost jazyka, rty, a dolní čelist, tváře. Používáme hravé pohyby – obkroužení úst jazykem, hraní ping-pongu, jazykem v ústech, veliká pusa, široký úsměv, kapříka, tygříka (muá), čertíka, lízání zmrzliny. Také hrajeme na bubínek.

K procvičování mluvidel mohou také sloužit Šimonovy pracovní listy. Tento soubor pracovních listů nabízí cviky, které napomáhají obratnosti mluvidel.

Jednotlivé úkoly v nich zároveň rozvíjejí jemnou motoriku dítěte a podstatná, zvuková stránka úkolu se k obrázku jen tak mimochodem připojuje. Působení na dítě je plánovité, záměrné a vychází z jeho individuálních možností a schopností. Čím méně si dítě toto působení uvědomuje, tím lepších výsledků dosahujeme. Některé činnosti jsou pro dítě náročné – prostřihávání, lepení – a potřebuje při nich pomoc. Bez té se neobejde nejen při činnostech zaměřených na jemnou motoriku, ale zejména v logopedii. Dítě potřebuje komunikaci a mluvní vzor. Pokud budou pracovní listy využívány v mateřské škole, můžeme obrázek poslat domů, aby dítě mohlo procvičovat s rodiči.

Pracovní listy mohou využívat také rodiče, a dítě naopak může ukázat v mateřské škole, co doma s maminkou nebo tatínkem udělalo. Při stříhání, vymalovávání a hře v domácím prostředí si děti hrají v klidné, radostné atmosféře a to výrazně ovlivní výsledek každé práce – v tomto případě výsledek snahy o rozvoj obratnosti mluvidel.

Artikulační cvičení – formou her a říkadel procvičujeme vadně vyslovovanou hlásku.

Hry k rozvoji slovní zásoby, vyjadřovací obratnosti, rozvoji zrakového vnímání, rozvoji zrakové paměti, rozvoji sluchového vnímání, rozvoji sluchové paměti, rozvoji početních představ a rozvoji motoriky ruky

Rozvoj slovní zásoby

- *Vyhledej a povídej.* Úkolem dětí je vyhledat kartičky s určeným tematickým okruhem. Děti obrázky pojmenují a samy se pokusí vymyslet několik dalších slov daného tématu.
- *Nadřazené pojmy.* Vybereme dva obrázky stejného tematického okruhu a děti říkají nadřazený pojem nebo vymýšlejí další věci, které do daného okruhu patří.
- *Vlastnosti.* Děti říkají vlastnosti předmětů na obrázcích.

Rozvoj vyjadřovací obratnosti

- *Kde je obrázek?* Jde o procvičení předložek a příslovcí. Dáváme dětem instrukce: „Dejte obrázek na stůl, pod židli, vedle vázy ...“ Ptáme se: „Kde je

obrázek?“ Při správné odpovědi si děti obrázek ponechají, jinak ho musí vrátit. Kdo bude mít více obrázků?

- *Co vidíš na obrázku?* Děti popisují děj na dějových obrázcích. Pomáháme jim vhodnými otázkami. Domýšlíme další situace, a tak rozvíjíme jejich fantazii.
- *Vymysli větu.* Úkolem dětí je vymýšlet věty na rozstříhané obrázky.
- *Rýmování.* Z kartiček vybíráme obrázky se slovy, která se rýmují. Později vymyslí k danému obrázku rým samy.
- *Hádanky.* Soutěží dvojice dětí. Jedno dítě dostane obrázek a popíše předmět tak, aby to druhý uhodl.

Rozvoj zrakového vnímání

- *Hra na schovávanou.* Schováme kartičky s obrázky po pokoji. Když děti obrázek najdou, musí ho správně pojmenovat. Obrázek tak získají, jinak ho musí vrátit. Kdo bude mít více obrázků?
- *Vyhledej podobné obrázky.* Děti mají najít dva stejné nebo podobné obrázky mezi všemi rozstříhanými kartičkami.
- *Vyjmenuj co je vpravo a co vlevo.* Děti drží v ruce kartičky s obrázky a před sebou mají prázdný list papíru. Dáváme instrukce: „polož obrázek vpravo, vlevo“ (složitější: vpravo nahoru, vlevo dolů atd.), a děti podle nich kladou obrázky na list papíru. Pak zase obráceně. Ptáme se: „Kde je obrázek vlaku?“ Pokud je odpověď správná, děti si kartičku nechají, jinak musí obrázek vrátit. Kdo bude mít více obrázků?
- *Zakroužkuj barevně.* V textu k jednotlivým obrázkům děti zakroužkují např. všechna písmenka „a“ červeně a všechna „o“ modře.

Rozvoj zrakové paměti

- *Kimova hra.* Před dětmi je položeno několik obrázků. Děti je pojmenují a snaží se zapamatovat si je. Pak obrázky přikryjeme šátkem a jeden obrázek schováme. Šátek odkryjeme a děti určují, který obrázek zmizel. *Obměna:* Úkolem je vyjmenovat všechny obrázky zakryté šátkem.
- *Obrázky v řadě.* Děti mají před sebou v řadě několik obrázků a důkladně si je prohlédnou. Pak obrázky zamícháme. Děti mají znovu vytvořit řadu obrázků

a dodržet původní pořadí (vedeme je ke skládání obrázků zleva doprava jako při čtení).

Rozvoj sluchového vnímání

- *Kouzelné slovíčko.* Vybereme jednu kartičku s obrázkem a položíme ji před děti. Říkáme řadu slov; když děti zaslechnou slovo z obrázku, bouchnou na bubínek (nebo tlesknou).
- *Nechytej!* Obměna předchozí hry. Vybereme opět jednu kartičku se slovem. Předříkáváme různá slovíčka a děti chytají na každé slovo míč. Pokud uslyší vybrané slovo nesmějí míč chytit.
- *Dvojice slov.* Bereme obrázky jednotlivě, ukazujeme je dětem a název každého obrázku řekneme dvakrát. Buď opakujeme stejně, nebo změníme výslovnost jednoho slova záměnou hlásky (např. myš – myč, buben – bupen). Děti mají určit, zda slova byla stejná, nebo každé jiné. Pokud odpovědí správně, získávají obrázek. Kdo bude mít více obrázků?
- *Poslouchej a vybírej!* Před dětmi jsou kartičky s obrázky. Pojmenováváme obrázky a děti vybírají. Jmenujeme obrázky se správnou výslovností a se záměnou hlásek. Děti smějí vzít pouze obrázky vyslovené dobře.
- *Tleskej slova.* Roztleskáváme slova na slabiky. Určujeme počet slabik ve slově. Dáváme na hromádky kartičky se stejným počtem slabik.
- *Poznávání slabiky, hlásek na začátku slova, na konci slova atd.*
- *Slovní kopaná.* Vybereme kartičku s obrázkem a děti určují poslední slabiku. Na ní se pak snaží vymyslet nové slovo.
- *Vyhledávání hlásky.* Určíme, která souhláska se bude hledat. Pak předříkáváme slova podle obrázků a děti určují, zda slovo požadovanou hlásku obsahuje.

Rozvoj sluchové paměti

- *Co veze vláček?* Před dětmi jsou volně rozložené kartičky s obrázky. Říkáme: „Vláček jede a veze ...“ (vyjmenujeme několik obrázků). Děti si musí slova

zapamatovat, obrázky najít a seřadit je přesně tak, jak zněla instrukce (skládáme zleva doprava jako při čtení).

Rozvoj početních představ

- *Počet kartiček.* Dáváme instrukce: „Vyber tři libovolné kartičky. Dones dvě kartičky Honzovi“ atd. Pak se ptáme: „Kolik máš kartiček? Kolik kartiček má Honza?“
- *Popis dějového obrázku.*
- *Skládání obrázků do řady podle přání.* Děti se učí pojmům: první, poslední, prostřední, předposlední. Dáváme instrukce: „Dej obrázky do řady tak, aby první byla opice, poslední bude slon, předposlední žába.“ Děti po složení řady obrázků odpovídají na otázky. „Kdo je prostřední? Kdo je poslední?“

Rozvoj motoriky ruky

Děti vybarvují a vystřihují obrázky, skládají papír (ORIGAMI), navlékají korálky, stavějí kostky atd.

Dobrá motorika ruky a celková obratnost dětí jsou předpokladem správné motoriky mluvidel a správného rozvoje řeči vůbec.

Doporučená literatura

BOROVÁ, B. *Šimonovy pracovní listy č. 4 (rozvoj myšlení a řeči)*. Praha: Portál, 1997

FIALOVÁ, I. *Rozumíš mi?* Praha: BLUG, 120 s. ISBN 80-85635-81-X

CHARVÁTOVÁ, V. *Šimonovy pracovní listy č. 6 a č. 7 (logopedická cvičení)*. Praha: Portál, 1997

CHARVÁTOVÁ, V. *Šimonovy pracovní listy č. 6 a č. 7 (logopedická cvičení)*. Praha: Portál, 1997

KÁROVÁ, V. *Šimonovy pracovní listy č. 8 (rozvoj logického myšlení)*. Praha: Portál, 1998

KOLBÁBKOVÁ, H. *Už to umím říct, mami!* Praha: Pansofia, 1996. 66 s. ISBN 8085804-72-7

MLČOCHOVÁ, M. *Šimonovy pracovní listy č. 10 (rozvoj obratnosti mluvidel a nácvik dýchání)*. Praha: Portál, 1999.

PERUTKOVÁ, J., SVOBODOVÁ, O. *Logopedie v praxi*. 1. vyd. Praha:SEPTIMA, 1995. 96 s.

SYNEK, F. *Hlasy a hlásky*. Praha: ArchArt, 1995. 95 s. ISBN 80-901500-6-3

SYNEK, F. *Říkáme si s dětmi*. 3. vyd. Praha: ArchArt, 1997. 45 s. ISBN 80-902281-1-9

SIRŮČKOVÁ, M. *Zlatá skříňka*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1996. 63 s. ISBN 80-7168-391-4

VANDASOVÁ, J. *Pro hbité jazýčky, pro bystré hlavičky*. Čáslav: Studio Press. 100 s. ISBN 80-902316-1-6

Časopisy: Ohníček, Mateřídouška aj.

Lze přidat krásné verše našich básníků, určené malým dětem, další lidové verše a písně i vlastní rýmování. Nesmíme zapomenout ani na klasické české pohádky. Velmi přínosná je i návštěva divadelního představení (hraného či loutkového), nebo hraní divadla vlastního.

5.4 Navrhovaná opatření pro učitelky mateřských i základních škol

Včasné podchycení, diagnostika a ošetření poruch řeči u dětí je důležitým úkolem péče o dítě. Čím dříve je vada zjištěna, tím dříve se dostane dítěti odborné pomoci a tím spíše se předejde vzniku defektivity. Na této péči se podílejí školní logopedičtí asistenti, kteří mají cílenou depistáž jako jeden ze svých odborných úkolů a poté dětem zařizují běžnou logopedickou péči.

Výchova správné řeči v mateřských školách a elementárních třídách základních škol je součástí logopedického působení hravým a zábavným způsobem. Dobře vedený dětský kolektiv může mnoho učinit pro logopedicky vadné děti.

Je důležité:

- zařazovat dechová cvičení;
- zařazovat hry na pohybové dovednosti mluvidel;
- procvičovat jemnou motoriku i grafomotoriku;
- zařazovat říkadla i písničky;
- číst nahlas, reprodukovat čtený text (kratší úseky);
- každodenní procvičování;
- individuální přístup učitele k dítěti (kratší diktáty, obrázkové tajenky, doplňovačky);
- procvičovat měkčení slabik a odstranit špatnou výslovnost tvrdých slabik pomocí měkkých (molitanových) a tvrdých kostek;
- zařazovat hry k posílení všech smyslových oblastí (viz kap. 5.3).

Spolupráce logopedického asistenta s učitelem základní školy je velmi důležitá. Učitel by měl být informován o skutečnosti, že dítě navštěvuje logopedickou ambulanci. Negativní přístup pedagoga k nesprávně vyslovované hlásce by mohl ovlivnit snahu dítěte o nápravu její vady.

Bez spolupráce učitele nemůže logopedický pracovník dosáhnout dobrých a rychlých výsledků.

5.5 Navrhovaná opatření pro rodiče

Je na místě připomenout i důležitost rodinné spolupráce na nápravě vadně vyslovovaných hlásek. Do logopedické ambulance v rámci mateřské či základní školy dochází děti samy, je však vhodná informovanost rodičů o stavu vývoje výslovnosti prostřednictvím logopedické asistentky. Rodiče by se měli obeznámit s hlavními zásadami výuky a získat praktické informace z hlediska logopedického i psychologického přístupu k dítěti. Informace by měly být stručné a snadno pochopitelné.

Je důležité:

- zařazovat hry k rozpohybování mluvidel;
- procvičovat jemnou motoriku a grafomotoriku;
- zařazovat říkadla i písničky;
- číst nahlas, reprodukovat čtený text (kratší úseky);
- pravidelná domácí příprava, každodenní procvičování vadně vyslovovaných hlásek;
- krátkodobá cvičení (max. 15 – 20 minut denně v kuse); častější, avšak kratší procvičování hlásky je vhodnější;
- vyvozovat hlásky u zrcadla.

Bez spolupráce s rodiči nelze prakticky dosáhnout optimálních výsledků logopedické péče. Rodiče musí vždy aktivně spolupracovat a dodržovat všechny rady a pokyny. Je důležité zajistit dítěti klid, pohodu, porozumění a ochranu, tedy vše, co láskyplná rodičovská péče dítěti přináší, dále upravit životosprávu dítěte, jeho výživu, střídání zaměstnání, aktivní odpočinek, vhodné hry a zábavy. Pasivní odpočinek má velkou důležitost, proto se musí dítěti zajistit přiměřeně dlouhý a klidný spánek.

Bez spolupráce rodiny nemůže logopedický pracovník dosáhnout dobrých a rychlých výsledků.

6 SEZNAM POUŽITÝCH ODBORNÝCH ZDROJŮ

- DVOŘÁK, J. *Logopedický slovník*. 2. vyd. Žďár nad Sázavou: LOGOPAEDIA CLINICA, 2001. 223 s. ISBN 80-902536-2-8
- HAVLISOVÁ, H. *Dítě s vadnou výslovností na základní škole*. 1. vyd. České Budějovice: JU, 1995. 68 s. ISBN 80-7040-146-X
- KLENKOVÁ, J. *Kapitoly z logopedie*. 1. vyd. Brno: PAIDO, 2000. 94 s. ISBN 80-85931-88-5
- KUTÁLKOVÁ, D. *Logopedická prevence*. 2. vyd. Praha: Portál, 1999. 213 s. ISBN 80-7178-361-7
- KUTÁLKOVÁ, D. *Slovo za slovem*. 1. vyd. Praha: KPK, 1992. 136 s. ISBN 80-85267-34-9
- KUTÁLKOVÁ, D., PALODOVÁ, D., PŮSTOVÁ, Z., STRYKOVÁ, E., SVOBODOVÁ, K. *Dyslalie – metodika reedukace*. Praha: SEPTIMA, 1999. 63 s. ISBN 80-7216-100-8
- LANIADO, N. *Jak odmalíčka rozvíjet inteligenci dětí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 111 s. ISBN 80-7178-870-8
- LECHTA, V. a kolektiv. *Terapie narušené komunikační schopnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 392 s. ISBN 80-7178-961-5
- MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. 1. vyd. Praha: AVICENUM, 1986. 336 s.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. vyd. Praha: portál, 2001. 228s. ISBN 80-7178-579-2
- SOVÁK, M. *Logopedie předškolního věku*. 3. vyd. Praha: SPN, 1989. 216 s.
- SOVÁK, M. *Logopedie*. 3. vyd. Praha: SPN, 1974. 326 s.
- ŠVINGALOVÁ, D. *Metodické pokyny pro zpracování bakalářských prací*. 1. vyd. Liberec: TU, 2003. 43 s. ISBN 80-7083-704-7
- TOMICKÁ, V. *Vybrané kapitoly z logopedie*. 2. vyd. Liberec: TU, 2002. 69 s. ISBN 80-7083-658-X
- TOMICKÁ, V. *Orientační logopedické vyšetření*. 1. vyd. Liberec: TU, 2004. 37 s. ISBN 80-7083-808-6
- TREUOVÁ, H., LINHARTOVÁ, L. *Cvičné texty pro logopedii*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: TOBIÁŠ, 1994. 207 s. ISBN 80-85808-28-5

VYŠTEJN, J. *Vady výslovnosti*. 1. vyd. Praha: SPN, 1991. 174 s. ISBN 80-04-24504-8

7 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Dotazník pro učitele MŠ

Příloha č. 2: Dotazník pro logopedy (orientační logopedické vyšetření)

8 PŘÍLOHY

Příloha č. 1:

Dotazník pro učitele MŠ

Prosím o vyplnění dotazníku.

Všechny informace budou zpracovány anonymně a slouží pouze pro účely bakalářské práce.

Děkuji

Lenka Nováková

Jméno: .....

Byla poskytnuta logopedická péče: ANO   NE

Jak dlouho byla péče poskytována:

.....

Špatná výslovnost hlásek na začátku péče:

.....

.....

Špatná výslovnost hlásek na konci péče:

.....

.....

- našpulení rtů - do kroužku (zuby jsou vidět)
- zvednout horní ret co nejvíce k chřípí nosu
- jazyk - vysouvat jazyk z dutiny ústní - zatáhnout do dutiny ústní - pohladit hrotem jazyka horní ret a dolní ret - hrot jazyka dát za horní řezáky a za dolní řezáky - pohyb hrotu jazyka z jedné strany na druhou - přisátí hrotu a středové části na horní patro (koník – udržet několik vteřin) - vtlačit hrot jazyka mezi dolní ret a dolní řezáky (opička)
- nafouknout obě tváře vzduchem a několik vteřin udržet
- nafouknout jednu tvář a vytlačit vzduchovou bublinu prstem

závěr:

.....

.....

5. zkouška artikulační obratnosti:

- dítě opakuje slabiky: ma ma ma ma, vu vu vu vu, ...
ba-da, ba-da, be-de, be-de, ...
kla-klu, ple-klu, ...
- dítě opakuje jednoslabičná slova: frk, brk, trk, vlej, plej, mlok, drak, frak, tank, bank .....
- dítě opakuje slova dvojslabičná, trojslabičná a čtyřslabičná z otevřených slabik: máma, doba, koleno, poleno, limonáda, čokoláda
- dítě opakuje slova trojslabičná se souhláskovým shlukem: polívka, pohledy, zádrhel, ...
- dítě opakuje slova artikulačně obtížná: čtvrtek, cvrček, paroplavba, podplukovník
- dítě opakuje slova, ve kterých se vyskytují párové hlásky ostré a tupé řady sykavek: sešit, šustí, Saša, osuška, švestka, sušenka
směšné štěně, šustí listí, Saša má žízeň, sušené švestky

závěr:

.....

.....

6. vyšetření fonemického sluchu:

- rytmiizace slov na slabiky
slova trojslabičná: děvčata, police, cedule, přivezou, šlehačka
slova čtyřslabičná: neposeda, zelenina, začínají, čokoláda
slova pětislabičná: porcelánová, procvičování, porozumění
(vhodné rytmiizovat slabiky s dlouhou samohláskou)
- zkouška dvojice obrázků s odlišným fonémem, např.:
kosa –koza   miska - myška
pes – pec   puk - buk
čapka – žabka   tiká – tyká
- kouzelná slovíčka (akustické rozlišení dvojice slov):
zám – sám, pec – pes, sel – les, kosa – koza, tik – tyk, dám – dam, ten – den, mat – mat, led – let, buben – pupen, šok – sok, jel – lej, kol – kol

používáme slova inverzní (opačně z hlásek postavené), párové znělé a neznělé hlásky, tvrdé a měkké párové slabiky, krátké a dlouhé slabiky, dvojice stejných slov

- kouzelná slovíčka nedávající smysl:
dik – dyk, ský – cký, den – den, těl – tel, saš – šas, fryk – flik, bum – bum, šтік – šтік, dad – bad, ben – bem, hak – chak, dun – tun
- zjišťujeme, zda určí správně první či poslední hlásku ve slově:
motyka, holí, mísa, Adam, boty, krabice, sešit, čepice
- fonematická diferenciacie obou řad sykavek a polosykavek:
kočka (č), mašinka (š), koza (z), čepice (č, c), žížala (ž), sova (s)
- slovní kopaná:
.....
- sluchová analýza a syntéza:
o-k-o, u-ch-o, n-o-s, p-u-s-a, J-a-n-a, ...

závěr:

.....
.....

7. vyšetření výslovnosti:

- samohlásky: a – Adam, ano, máma, Dana, báb
o – Ota, on, boty, Ola
u – ucho, bum, bubák, bubu
e – Eva, mele, dáme, mete, led
i – indián, Ital, jí, jíme, holí, mísa
- dvojhásky: au – auto, au, fauly, sauna,
ou – ouvej, moucha, jedou, houpou, budou
- souhlásky:
  1. artikulační okresek: P – Pepa, pá-pá, houpá, hopká, houpačka, hop
B – bába, boty, buben, oba, obojek, dub
M- máma, med, doma, domov, domluví, dům
F – fotí, Fanda, hafá, houfy, puf, pif
V – vana, volá, vlasy, mává, povalí, polívka, loví, pohov
  2. artikulační okresek: T – ty, táta, teta, mete, motá, matka, let, jet
D – den, dám, hody, tudy, ledový, lednice, med, led
N - na, noc, Dana, Lenka, lednový, lednice, len, den
L – lala, lak, léto, lino, lupen, loket, kolo, málo, holka, polka, hůl, kůl
C – ccc, cena, cape, Macek, ulice, kytice, leckdo, pec, moc
S – sss, sám, seno, maso, mísa, miska, louská, poslouchá, ves, les
Z – bzz, zima, zelí, koza, kozička, kůzle, mazel, mazlí, mez
Č – čičí, čelo, čepka, peče, lečo, myčka, váleček, kopeček, heč, peč, počítač

Š – ššš, šála, šije, šnek, Máša, hoši, koště,
myška, mašle, myš, piš

Ž – žžž, žák, žena, žabák, žízala, může, kůže,
možná, lež, věž

R – rak, ruka, ryba, ráno, tráva, drak, mrak,
kroupy, hrad, Jirka, sirka, vítr, Petr

Ř – řeka, říká, věří, moře, třída, dříví, hřebe,
křičí, Jiřka, Mařka, věř, miř

3. artikulační okresek: J – já, Jana, ježek, koleje, myje, moje, můj, tvůj
Ť – ťuk, tik, ticho, tiká, chytí, letí, tělo, na plotě,
gatě, leť, chyt', ťape

Ď – dík, díky, hodí, hladit, děda, dělá, děkuji,
mládě, kotě

Ň – nikdo, Nina, nic, ničí, honí, něco, někdo,
něčí, koně

4. artikulační okresek: K – kolo, Kája, oko, mouka, holka, mák, koník
G – gaga, guma, gól, vagón, Olga, buggy
CH – cha, chodí, chová, chleba, bacha, bouchá,
buchy, buch

5. artikulační okresek: H – ham, Hana, houká, váha, tahá, táhne, tah

závěr:

.....
.....

8. **vyšetření slovní zásoby:** (použijeme obrázkové soubory)

- obrázky s činnostmi (pes štěká), obrázky z domova, obrázky pro určování vlastností (velký dům), obrázky s využitím předložek (kytka je ve váze)
- obrázky pro určení nadřazených pojmů (růže a tulipán jsou květiny)
- obrázky pro určování protikladů
- obrázky pro určení souvislostí (pták – hnízdo)
- obrázky pro přirovnání (vysoký jako věž, rychlý jako vítr)

závěr: pasivní slovní zásoba (dítě vybralo obrázek dle našich pokynů)
aktivní slovní zásoba

9. **zkouška řečového projevu:**

- báseň
- volné vyprávění pohádky, příběhu
- metoda popisu obrázku
- metoda vyprávění dle obrázku
- zkouška jazykového citu (TO jablko, TEN banán, TA hruška)

závěr:

.....
.....

10. **zkouška verbální sluchové paměti:**

- zkouška básniček a rýmováček

- zkouška věty (šestislovná věta)
Květina je ve váze a voní. Červené jablko je na vysokém stromě.
- hra: Maminka jede na výlet a do batohu ji dáme .... (svačinu a ....)
Logoped dá první věc a dítě zopakuje vždy úvodní větu s daným slovem a přidá své. Pokračuje logoped a poté opět dítě. Dítě by si mělo zapamatovat čtyři až pět věcí.

závěr:

.....
.....

11. zkouška zrakové percepce

- skládání puzzle
- obrázky (čtyři) v řadě si dítě prohlédne čtyřikrát, poté jeden obrázek otočím: Co bylo na obrázku? (možné zakrýt i dva obrázky)

závěr:

.....
.....

12. Zkouška laterality:

- stavění kostek (rozhoduje ruka, která položí poslední kostku)
- střihání (doprostřed před dítě položíme nůžky a papír; dominantní je ta ruka, která bere nůžky a stříhá)
- kreslení (papír i tužku položíme doprostřed a vyzveme dítě, aby nakreslilo dům, poté i druhou rukou; první obrázek mu neukazujeme; obě kresby porovnáme; hodnotíme tlak na tužku, pevnost linie, detailnost a bohatost kresby)
- zkouška dominance oka: krasohled, dalekohled pro jedno oko, televizka...
(zkoušku opakujeme 3krát)

závěr: vrozený levák, levák z nutnosti, ambidextr, vrozený pravák,
přecvičený pravák,
jedná se o laterality souhlasnou (stejná ruka i stejné oko), zkříženou
(pravá ruka a levé oko), nevyhraněnou (střídá ruce, oko také může být
nevyhraněné nebo střídá ruce a oko je vyhraněné)